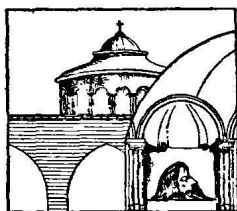

ՍԻՈՆ
Կրօնական Գրական
Բանասիրական

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ՀՐԱՏ. ԵՐՈՒՍԱԿԷՐԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

ՆՈՐ
 ԵՐԶԱՆ 1960

ԼԳ.
 ՏԱՐԻ

«سِيُون» مجلة أرمنية شهرية، دينية، أدبية، ثقافية، للغة والبيان

"SION," an Armenian Monthly of Religion, Literature and Philology
 Printed in JERUSALEM

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ		հրկ
— Գեո օրերը		193
ԿՐԹՆԱԿԱՆ		
— «Եւ եդ անուն Սիմովնի՝ Պետրոս»	Խ. Ճ.	198
— Յուդան	Խ. Ճ.	199
— Տերը	Օ. Վ.	201
ԳՐԱԿԱՆ		
— Զարենց	Տ.ԲԹ. Հ. ՔԷՔԼԻԲԵԱՆ	201
ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ		
— Տեսիլ 25 Նոյեմբերի 1956	ՎՏԱՄԱՆԴԻ	207
— Ղօղանջ ամառնօրեայ	ՊԱՐՈՅՐ ՍՆԻԱԿ	209
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՆՔԵՐ		
— Աստուպատի Ս. Սեփանու Վանք	{ Ն. ԵՊՈ. ԾՈՎԱԿԱՆ	212
— Սպնապատի Վանք		213
ԳՐԱԽՈՍԱԿԱՆ		
— «Լիակատար Քերականութիւն Հայոց Լեզուի Համեմատութեամբ 562 Լեզուներ»	ԱՆՈՒՇԱԽԱՆ ՎՐԻ. ԶՂԶԱՆՆԱՆ	214
Մուսաղէմի «Տաղնապօր երէկ եւ այսօր»		218
Հաղորդագրութիւն		222
Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ		
— Եկեղեցական-Բեմական		223
— Պատօճական		223
Զեկոյց՝ Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնադրութեան		224

ՍԻՈՆ-ի Տարեկան Բաժնեգիրն է՝

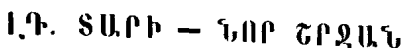
բոլոր երկիրներու համար՝ Անգլ. Շիլին 20

Redaction of the Armenian Monthly SION

Armenian Patriarchate,

P. O. B. 4001

Old City - Jerusalem (Jordan)

1960

Þ. 11 8

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ԳԼԾ ՕՐԵՐԸ

Հոգեկան այս ամուլ շրջաններուն, կարեկցութիւնը կը ջնջուի սիրտե-
րէն, ինչպէս արցունքը աչքերէն: Գուժը տկարութիւն կը նկատուի, իսկ խա-
ղաղութեան ու համերաշխութեան զգացումները՝ խեղճութիւն, որոնց գէմ
կռուելու պարտք կը նկատեն գէշ օրերու ասպետները, բանասարկութեան ամենէն
կեղտոտ և թունալից գէնքերով: Մշակիսինք, հեռացնելու համար ուշադրու-
թիւնները իրենցմէ, շնականօրէն ուրիշներու կը վերազդեն այն բոլոր մեղքերը,
որոնց գործարանն է իրենց հոլին: Միւս կողմէ փոշի ցանելու համար իրենց

ուղղուած նայուածքներու դէմ, աստուածաշնորհներն և պարկեշտութիւն կը կեցածեն, մինչ իրենց հագնին այդ պնդուական զգացումներուն ուրացումովն է լեցուած: Այս տիւր պատկերին է որ կ'աւանդուի առաքեալը երբ կ'ըսէ, «Մարդք ապականեալք մտօք և անպիտան ի հաւատս»: Կը կրկնենք, տնտեսական պր. կուսինք և քաղաքական ցնցումներ չէ որ կը կազմեն գէշ օրերը Համայնքն. բու, այլ այն շրջանները՝ երբ մարդը կ'անարգէ իր մէջ Աստուծոյ պատկերը և կը դառնայ անձնամէտ և շահախոյզ, անպատուելով իր բարոյական արժէքները:

Տակաւին, բարոյական այս անզգած օրերուն, ասպարէզէն կը քաշուին բոլոր բարի ազդեցութիւնները, կ'իշխեն միայն հեռն ու նենգութիւնը, շարու. թիւնն ու ոճրապարս մտածումներէն իրենց սնունդը քաշող սև կիրքերը: Մեծամասնութիւնը մարդոց, տկար հոգիներու յատուկ մտայնութեամբ մը, յալու. դութեան և զօրութեան մէջ միայն կ'ուզէ տեսնել արդարութիւնը, կոյմա. ցոյցի սլաքին պէս կոյմ ու տեղ փոխելով նման պարագաներուն:

Տակաւին կը շարունակեն մեր մէջ իրենց գոյութիւնը կարգ մը մարդիկ, որոնք զուհիկ և զձուձ կիրքերէ տարուած պիտի ներեն իրենք իրենց բուննք բարձրացնելու կրօնական ու ազգային այս Հաստատութեանը դէմ, խորհելով թէ այդ կերպով պիտի կարենան կործանել շարիքը, որ այս պարագային իրենց հոգիին մէջն է նստած: Հաստատութիւնը որուն դէմ կը դաւեն ափ մը խելակո. րոյս այդ մարդիկ, նախ կրօնական ու ազգային իրաւասութիւններու և սկզբունք. ներու վրայ հիմնուած Միաբանութիւն մըն է, որ կը ջանայ և կը նիւթէ ամէն օր, որպէսզի նուիրական այս ժառանգութիւնը պահպանուի և աւելի բարգաւաճ վիճակի մէջ դրուի, իր ժողովուրդի զգուանքին և օտարներու յարգանքին առջև:

Որպէսզի այդ Միաբանութիւնը կարենայ իր սրտին այդ պարտքն ու իղձը իրականացնել, անհրաժեշտօրէն պէտք ունի համերաշխութեան, սիրտերու և միտքերու ներդաշնակութեան, այսինքն բարոյական այն ուժերուն, որ մինչև երէկ իրեն կու գար իր անցեալի զգացումէն և ապագայի մտածումէն: Բոլոր անոնք՝ որոնք փորձը կ'ընեն խանդարելու այս Հաստատութեան ներքին խա. զագութիւնը և չար ու հեռ զգացումներէ մղուած կ'ուզեն զօրծողութեամբն հա. կառաւր պարտադրել հանրային զգացումին, որ այս շրջանին, հիւանդագին ըսուելու շափ զգայուն դարձած է, առանց կարենալու զատորոշել ցորենը յարդէն և սխալը ճիշդէն, թշնամի են այս Աթոռին: Հոս, յանուն այս նուիրա. կան Ուխտին, Թոյլ՝ կու տանք ինքզինքնուս ըսելու թէ այդ նենգամիտները պիտի չլքնան յաջողիլ իրենց շար դիտումներուն մէջ, որովհետև կարելի չէ ափ մը յարդի ծուխով ամպոտել փորձել ամբողջ երկինքը, որքան ատեն որ այս Հաստատութիւնէն ներս գտնուին բարի հոգիներ, որ ինչպէս երէկ այնպէս ալ այսօր, կը փորձեն իրենց լաւագոյնը՝ սրբադրելու աւերը և դարմանելու վէր. քերը, որոնք այնքան անմտօրէն պատճառուեցան բռնադրաւիչներէն, սուտի և զրպարտութեան ասպետներէն և այս Հաստատութեան ու մեր ժողովուրդին պատիւն ու շահը ցեխերու մէջ զլորոյններէն:

Յաւալի է նոյնպէս այն պարագան, որ հանրային կարծիք շինող ու վա. րող Հայ Մամուլը, քիչ բացառութեամբ, շատ լայն բացաւ իր դռները ստախօս ու զրպարտիչ գրիչներու, կասկած տալու աստիճանները հանրային այս պաշ.

տօնատարներն ալ պէտք է առատ դարպաս դանձած ըլլային, ամէն ինչ նիւթականով գնել փորձող խղճի այս սակարկողներէն, Մեր Մամուլը քայլ մը աւելի առաջ պիտի երթար, յերկրածոյ այս սպաւորութիւններէն տեսութիւններ ճախարակելու, պատճառներու և արդիւններու հետախուզութեամբ, Հետեւեալ, Հայ Մամուլն ալ կողմի պիտի վերածուէր, իր ցարդ ունեցած կողմերու և զաղափարներու ուղղութենէն տարբեր գետնի մը վրայ կողմ պիտի փոխէր, շատ յաճախ այրելով իր երէկուան պաշտածը և պաշտելով իր այրել փորձածը, Առանձինն, Եւրիշ բաժինի մը մէջ, պիտի անդրադառնանք Մամուլի այս տխուր դերակատարութեան, որ շատ յաճախ չ'անդրադառնար այն աւելին ու վերքերուն՝ զոր, կամայ կամ ակամայ, կը պատճառուին մեր ժողովուրդի խակ ու թերուս մտայնութեանը մէջ, իր տուած սխալ և անտեղի հարուածներէն:

Զորս տարիներէ ի վեր օրէնքին, արդարութեան և ճշմարտութեան տնունով յարակրկնուած սուտերն ու զրպարտութիւնները, ծանօթ հրձիգներու և բռնազրաւիչներու կողմէ, ճիշդ է թէ չեն յալողած շեղեցնել ճշմարտութիւնը իր Պէրլինէն և դէպի արդարութիւն սլացող իրադարձութիւնները իրենց ընթացքէն. ի վերջոյ կարելի չէ ընդդէմ խթանի աքացել, երբ այդ խթանը ճշմարտութեան պողպատէն է շինուած մանաւանդ, սակայն այս բոլորը կը ծառայեն պղտորելու կարգ մը բարի տրամադրութիւնները, որոնք մինչև երէկ ուրիշ զգացումներով սովոր էին նայելու Ս. Յակոբին, որուն հիմերը Հայ ժողովուրդի անասան հաւատքին վրայ են դրուած, որուն պատերը դարաւոր հայ ռւստաւորներու արցունքով ու իլձերով են ամրացած, որուն շուրջ կը թևածեն լէգէոնները այն մեծ ու բարի հոգիներուն, որոնք իբրև աներևոյթ բայց արթուն պահակներ, կը հսկեն Աստուծոյ փառքին և մարդոց բարիքին համար մշտնջենաւորուող այս նուիրական Ուխտին:

Կիծէն դուրս ելող, կամ դիծը ծուռ տանող մարդոց նկատմամբ արդահատանք ունինք միայն, ըլլա՞ն անոնք Միաբանութիւնէն կամ ժողովուրդէն, որովհետև կը հաւատանք թէ անոնք բոլորը կը տառապին մտաւոր չքաւորութենէն և անոնց հոգին զուրկ է բարձրագոյն գեղեցկութիւններէն, աւելին՝ այդ թշուառամիտները տէր չեն իրենց անձերուն, զանոնք ուրիշներու յանձնած ըլլալուն համար:

Այսօր քիչ չէ թիւը անոնց՝ որոնք կորուսած արժանապատուութեան, սրբութեան, արդարութեան, օրէնքի և պարտականութեան ամէն զգացում, «Մաքայէթ»ի վիճակներու նման կ'աղաղակեն, «Լաւը գէշ է և գէշը լաւ»: Արժանապատուութենէ և բարոյականէ զուրկ մարդոց կանչն է ասիկա, ինքզինքնին պատահականութիւններու ծախած և բարիին ու չարին տարբերութիւնը չփոխած մարդոց կապկածը լուսնին դէմ, իրենց լսնոտած տրամադրութիւնները մեղմելու հեռաւոր ակնկալութեամբ:

Մարդիկ կան մեր մէջ, որոնք մինչև երէկ ազգային ու կրօնական Հաստատութիւններու և զործերու քովէն անգամ չէին համարձակեր անցնիլ: Այսօր անձանքները ազգային և եկեղեցական կեանքի յարաձայն, ամէն ինչ անձանքները ազգային և եկեղեցական կեանքի յարաձայն իրենց մտքի բաւունք իրենց սեպհականացնել կ'ուզեն, առանց անդրադառնալու իրենց մտքի

ու հոգիի թշուառութեան, որոնք կարծես ի վիճակի չեն զանազանելու եղերականը զաւելտէն և իրաւունքը անիրաւութենէն: Տկարները շատ շուտ կը լըբանան, երբ մարդ մոռնայ իրենց յիշեցնելու և ի հարկին պարտադրելու թէ տկար են: Այդպիսիներ տակաւին երէկ, անմիտ ծիծաղով կը սիրէին նայիլ առնէն կսկծալի տեսարաններու վրայ, տեսարաններ՝ որոնք իրենց սրբութեամբ պիտի պատրաստէին այսօրուան յաղթանակը: Յաղթութիւններ, որոնք առերեւոյթ իրողութիւններու յեցած, ամօթալի արարքներ պիտի մնան, անպատուելու չափ իրենց համար յանձն առնուած զոհողութիւնները: Մեր խեղճ ժողովուրդը շատ ուշ պիտի կրնար հասկնալ թէ որն էր բուն նպատակակէտը, որուն պէտք էր հասնիլ... , թէ ճշմարտութեան համար քաջութեամբ յանձն առնուած զոհողութիւնները ի վերջոյ յաղթանակի և բարձրացման կ'առաջնորդեն զայն կրող մարդերը:

Այսօրուան փոքրամասնութեան մէջ մնացած ելկելիները, տակաւին մինչև երէկ իրենց իբրի առաջնորդ և ուզտ ծառայող ողորմելի բերնով կ'աղաղակէին, — ձայն բազմաց ձայն Աստուծոյ: Առանց մտածելու թէ մեծամասնութիւնը միշտ կը սխալի, ուղիղը երբեք մեծամասնութեան հետը չէ: Մեծամասնութեան իրաւունք ունենալու վարկածը մէկն է այն ընթացիկ սուտերէն, որոնց դէմ պէտք է իր ամբողջ կորովով բողոքէ ամէն մտածող մարդ: Այդ օրերուն իրենց իրաւունքը պայմանադրուած էր մեծամասնութեան, ոյժի, զրամի և շուտ դիմափոխուող նման օգգականերու վրայ, բայց մանաւանդ աժտն ձեռք բերուած առերեւոյթ յաղթանակին մէջ: Անկայուն է բռնութեան և անիրաւութեան ճամբով աստացուած վաղանցուկ յաշիւութիւնը. անոր զղլխանքին շուտով կը յաշորդեն սրտաթափ ու քանդիչ պատրանք:

Գէշ ժամանակներու ամենէն գէշ իրողութիւններէն մին ալ, մեր ժողովուրդի անիրաւ և անիրաւասու միջամտութիւնն է իրեն չպատկանող հարցերուն: Ձուտ վանական բնոյթ ունեցող հարցերու մէջ կ'երբ ինքն իր մէջ միայն, ու աշխարհիկ դասը իր սահմանէն դուրս պէտք չէ ելլէ: Իրարու օժանդակ և լրացուցիչ տարրեր են կ'լսեն ու ժողովուրդը, առանց չփոթելու սակայն իրենց իրաւասութեան սահմաններն ու դերը: Անհամաձայն եղանք, կրնանք ըլլալ, մարդկային է ասիկա, այն ատեն կ'անցնինք ներելիին սահմանը, երբ այդ անհամաձայնութիւնը Հաստատութիւնը կործանելու, հեղինակութիւնը և կարգ ու սարքը վերիվայր շրջելու վտանգով կը ներկայանայ մեզի: Երբ օրէնքի անունով օրէնքը կ'ոտնակոխուի, այն կ'անոնը՝ որուն ամէն մէկ տառին ներքեւ Ս. Աթոռոյ պատկառանքն ու հայութեան կամքը կայ: Ձենք երթար առաջ, անպատկառութեան և անգիտութեան առաջնորդուող այս շարժումի ետին աւելի տխուր մտայնութիւններ հաստատելու: Որէնքն ու արդարութիւնը պահ մը խախտեցաւ ոմանց համար, բայց կանգուն է այսօրուան պատասխանատուներու մտքին մէջ, որոնք կը փորձեն իրենց լաւագոյնը, վառ պահելու այդ ճշմարտութիւնը բոլոր անոնց աչքերուն դէմ, որոնք լոյսերու մէջ խախտափիլ կը սիրեն:

Փոխանակ կոկորդիլոսի արցունքներուն և ամէն ինչ աւերակ և մոխիր տեսնելու հակամտութեան, լաւ կ'ըլլայ որ Աստուծոյ և Ազգին այս Տանը պայծառութեանը և բարգաւաճման համար իրապէս անկեղծ հոգիները ցաւելով

հանդերձ եղած սխալներուն, համակրանքով վերաբերուէին և մանաւանդ միանային այն ճիշդութեան՝ որոնք Ազգին այս դարաւոր ժառանգութեան պահպանման և պայծառութեան համար կ'ըլլան: Իշխանութիւնը Օրէնքին հետ է և փոխադարձաբար: Ուրախ պիտի ըլլայինք եթէ Ազգին այս ճունքը սիրողները ըլլային վանքի վարկին և իշխանութեանը հետ, որպէսզի ցնծար հոգին բոլոր անոնց՝ որոնք Աստուծոյ այս ճանքը պայծառութեան շինարարներն են արեւելքի:

Ձեռք ուզեր հոս խօսիլ կարգ մը որձևէզ նախանձաւորներու մասին, որոնք ազգային ամէն շարժումի և պայքարի կը նային ձիարշաւի դացող մարդոց մտայնութեամբ, նախապէս ընելով իրենց ընտրութիւնը: Տակաւին ուրիշներ, որոնք մեղսակիցներ կը մնան դաւադիրներուն, կը փորձեն կարելի ամէն չափք, պարարել ուզելու իրենց պարտուած եւր և խորտակուած արժանապատուութիւնը: Ձեռք ուզեր իսկ զիտնալ թէ ինչո՞ւ կը նիւթուին այս չարիքները, երբ Ս. Աթոռոյ այժմու վարչութիւնը ամէն ջանք ի գործ կը դնէ արմատախիլ ընելու շարիքը:

Կանխենք ըսելու թէ ծրագրուած նման սպառնալիքները իրենց չար նպատակներուն չեն ծառայեր. ի վերջոյ ամէն զիտակից մարդու համար շատ յստակ է թէ՛ Հաստատութեան սահմանուած ու սահմանուող նիւթական ու բարոյական նպատակները անձերով չեն պայմանաւորուած, այլ կը պատկանին այս նուիրական ժառանգութեանը՝ որ ազգին է: Վստահ ենք թէ մեր ժողովուրդի ողջ մտութիւնը, որ այս կարգի ճակատագրական ըրպէսներուն գիտէ ինքզինքը յայտնադործել, թոյլ պիտի չտայ որ թեթեւութեամբ կշռուի ինչ որ դարեւր կնիքով է կնքաւոր:

Ինչ ալ որ ուզեն մտածել այս Աթոռին նկատմամբ կարգ մը անողմիտ չարամիտները, խորտակելու համար այս Հաստատութեան բարոյական ոյժը, ան պիտի շարունակէ իր դերը, որ նիւթական ըլլալէ աւելի հոգեկան է, մարդկային ըլլալէ աւելի աստուածային է: Այս է մեր խորին հաւատքը որ պայմանաւորուած չէ մարդերով: Մենք անոնցմէ չենք որ վատութեան մութ ժամերուն կը փորձուին տարակուսիլ այս ազգին հոգիի մեծութեանը վրայ. այդպիսիներ թող գան հոս, Ս. Երկրի այս վեհաժայրին մէջ, տեսնելու մեր քանակով միայն փոքր ժողովուրդին կամքի և Հաւատքի արդիւնքը կազմող ազգային իրաւունքները, ուր կը հանդիսադրուին մեռնիլ չզիտցող ցեղի մը առաւելութիւններն ու յաղթանակը:

Մենք կու գանք այդ ժողովուրդէն, զինուորներ ենք այդ ժողովուրդի դարաւոր իրաւունքներուն և աւանդապահը այդ սրբութեանց: Ձեռք վհատած երեք ու չենք վհատիր, որովհետեւ կը հաւատանք հրաշքին՝ որ մեր պատմութեան է, մեր ժողովուրդին և մեր եկեղեցիին:

Բաց և յստակ են մեր խօսքերը:

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

“ԵՒ ԵՂ ԱՆՈՒՆ ՍԻՄՈՎՆԻՒՄ՝ ՊԵՏՐՈՍՈՍ”

Առաջին անգամ Գալիլիոյ լճագրին վրայ էր որ ես հանդիպումը կ'ընէի Տիրոջ և Ուսուցիչի՝ Յիսուսին։ Անորէան եղբայրս ինծի հետ էր, մենք ծով նետած էինք մեր ուռկանները, լիճը ալիկոծ էր, ձկնորսութիւնը՝ անյաջող, խոյ մեր սիրտերը՝ ծանրացած։

Յանկարծ մեր մօտ զգացինք Յիսուսը, կարծես այդ վարկեանին հկած, որովհետեւ չնշմարեցինք իր գալը։ Անիկա տուաւ մեր անունները ու ըսաւ. «Եթէ ուզէք հետեւիլ ինձի, ես ձեզ պիտի առաջնորդեմ այնպիսի անցքերէ՝ ուր ձուկերը չառաւտուեն»։

Իր երեսին նայեցայ և ուռկանը ինկաւ ձեռքերէս, որովհետեւ իմ մէջն զգացի շողալը կայծին և ճանցայ զի՛նքը։ ՍՄենք, ըսաւ Անորէան եղբայրս, գիտենք բոլոր անցքերը այս եղբերքներուն, գիտենք նոյնպէս թէ հողը եղած օրերուն, ինչպէս է այժմ, ձուկերը գէպի ծովուն խորերը կ'երթան, հեռու մեր ուռկաններէն»։

«Հետեւեցէք ինձի, ըսաւ Յիսուս, մեծ ծովու եղբերքներուն վրայ և ես ձեզ որսորդներ պիտի ընեմ մարգող ու ձեր ուռկանները բնաւ դատարկ պիտի չլինան»։ Մենք թողուցինք մեր նաւակն ու ուռկանը և հետեւեցանք իրեն։

Ես անձնապէս մղուած էի անհրաժեշտ յոյժ մը՝ որ կը բխէր իր անձէն։ Իր քովէն կը քայլէի, չունչս բռնած ու զարմանահար. նոյն շփոթութեան մէջ էր նաև մեր քովէն քալող Անորէան եղբայրս։

Երբ կ'ընթանայինք աւագի վրայէն, քաջութիւնը ունեցայ ըսելու իրեն. «Տէր իմ, ես ու եղբայրս պատրաստ ենք հետեւելու Քեզոյ և որ իր երթան, բայց եթէ Ձեզի հաճոյ է այս գիշեր մեզի հիւր ըլլալ, մենք պատուաւ պիտի զգանք ինքզինքներս Ձեր այցելութեամբը։ Մեր տունը մեծ ու լուսաւոր չէ և Ձեզի մեծարուածը պիտի ըլլայ պարզ ճաշ մը միայն. սակայն եթէ Դուք ուզէք այցելել մեր հիւրը, ան մեզի

համար պալատի պիտի վերածուի։ Եւ եթէ յօժարիք բաժնել մեր սեղանին հացը մեզի հետ, Ձեր Կերակուութեան մենք նախանշը պիտի շարժենք Նոյնիսկ այս երկրի իշխաններուն»։

«Այս գիշեր ձեր հիւրը պիտի ըլլամ», ըսաւ Ան. ես ուրախացայ ի սրտէս և մենք լուռ քալեցինք իր քովէն, մինչև որ հասանք տունը։ Երբ կեցանք զրան սեմին, Յիսուս ըսաւ. «Ոհապաղութիւն այս տունին և բոլոր անոնց՝ որոնք հոս կը բնակին»։

Կրնա, զոգանչս և աղջիկս կեցան իր դէմ և երկրպագեցին իրեն, յետոյ ծունկի եկան իր առջև և համարեցին իր քղանցքները։ Անոնք զարմացած էին որ ամենուն ընտրեալն ու սիրելին եկած էր հիւր ըլլալու մեզի. անոնք զի՛նքը տեսած էին արդէն Յորդանան գետի ափին, երբ Յովհաննէս Մկրտիչ խօսած էր իր մասին ժողովուրդին։

Կրնա և զոգանչս պատրաստեցին ճաշը։ Եղբայրս Անորէան մայկոտ էր, բայց իր հաւատքը իմինէս աւելի խոր էր։ Աղջիկս, որ հազիւ տասներկու տարու էր, կեցած էր Յիսուսի քով, կարծես երկիւղով բռնած իր պատմութեանէն։ Աղջիկս ուժգին յարած էր իրեն, նման կորսուած ոչխարի մը՝ որ կը գտնէ իր հովիւը։

Յետոյ սեղան նստանք։ Յիսուս առաւ հացը և լեցուց գինին ու դառնալով մեզի, ըսաւ. «Իտե՛ք կամե՛ք, չնորհալով եմ ձեզ մէ, որ ինձի հետ կը բաժնէք այս սեղանը, զոր Հայրը շնորհած է մեզի»։ Ան մէջբերումը ըրաւ այս բառերուն, հետեւած ըլլալու համար հին այն սովորութեան, որուն համեմատ պատուուած հիւրը տանուտէր կը նկատուի։ Երբ իր հետ սեղան նստանք, զգացինք թէ մեծ արքայի մը խնճողի հրաւիրուած ենք։ Աղջիկս որ գետնային էր և անգէտ, կը նայէր իր գէմքին ու կը հետեւէր իր շարժումներուն, ու-ես նշմարեցի արցունքներ իր աչքերուն մէջ։

Երբ ելաւ սեղանէն, հետեւեցանք իրեն ու նստանք միասին մեր պարտէզի աշխի ներքեւ։ Ան երկար խօսեցաւ մեզի. իր խօսքերէն մեր սիրտերը կը ճուռողէին թռչուններու նման։ Մօտեցաւ վերստին ծննդեան և երկնքի բացուող դուռներու մասին, հրեշտակներու էջերն և մարդոց

բերած խաղաղութեան և բերկրանքի մասին, ինչպէս նաև Աստուծոյ Գահին մօտ բարձրացող հրեշտակներու մասին, որոնք կը տանին մարդոց ըղձանքները Բարձրեային:

Աչքերուս նայեցաւ, իր նայուածքը իջաւ մինչև հոգիիս խորը, ապա ըսաւ. «Ես քեզ և եղբայրդ ընտրեցի որ ինծի հետ ըլլաք, դուք յոգնած էք ու բռնաւոր, ու ես հանգստութիւն պիտի տամ ձեզի, առէք իմ լուծը և սովբեցէ՛ք ինձի՛ն թէ խաղաղ է հոգիս, հակառակ չուզիս յարուցուող խռովութիւններուն, և ձեր հոգիները պիտի ունենան լիութիւն գալիք աշխարհի մէջ»:

Երբ դադրեցաւ խօսելէ, ես ու եղբայրս իր քովն էինք. ըսի իրեն. «Տէր, մենք պատրաստ ենք Քեզի հետեւելու մինչև աշխարհի ծայրը և եթէ մեր ուսերուն դրուած բռնները լեռներու չափ ծանր իսկ ըլլան, մենք պատրաստ ենք կրելու զանոնք Ձեզի հետ սերախուժեալ: Եւ եթէ օր մը իյնանք մեր ճամբուն վրայ, պիտի գիտնանք թէ ինկած ենք երկնքի ճամբուն՝ և գոհ պիտի ըլլանք եղածին համար: Անդրեաս եղբայրս աւելցուց. «Մենք պատրաստ թելեր ենք, հիւսէ մեզի այն պատմութեանին մէջ, որով դարդարուիլ կ'ուզէ Բարձրագոյնը»:

Կինս բարձրացուց իր նայուածքը մեզի, արցունքներ կ'իջնէին իր այտերէն վար, բայց ուրախութիւն կար աչքերուն խորը, «Օրհնեալ ես Դուսն որ կու գաս Տրորձ առնուով, օրհնեալ է այն որովայնը որ Քեզ ծնաւ և ստինքը որ կաթ տուաւ Քեզիս: Աղջիկս նստած էր իր քովը, զօքանչս լուռ կ'արտասուէր: Յիսուս նայեցաւ իրեն և ըսաւ. «Դուսն մայրն ես բոլոր անոնց. գիտեմ թէ ուրախութենէն կու լաս, պիտի պահեմ արցունքներդ յիշողութեանս մէջ»:

Լուսինը արդէն բարձրացած էր հորիզոնէն, Յիսուս անոր նայեցաւ, յետոյ դարձաւ մեզի և ըսաւ. «Ուշ է արդէն, ննջելու գացէ՛ք, Աստուած ձեզի հետ ըլլայ: Ես այս ծառին տակ պիտի մնամ մինչև առաւօտ: Այսօր ուրախ եմ ես, որովհետեւ նետեցի ուռկանս և երկու մարդեր որսացի. գոհ եմ և ձեզի բոլորիդ բարի գիշեր կը մաղթեմ»:

Զօքանչս ըսաւ իրեն. «Պատրաստ է անկողինը. կը խնդրենք որ ներս երթաք ու հանգչիք: «Պիտի քնանամ անշուշտ, բայց ոչ երգիքի ներքև, թոյլ տուէ՛ք որ ննջեմ այս գիշեր ուշի կամարին և աստղերուն ներքև»:

Զօքանչս դուրս բերաւ անկողինը, Յիսուս ժպտեցաւ իրեն ու ըսաւ. «Կրկնապէս պատրաստուած անկողինի մէջ պիտի հանգստանամ այս գիշեր»:

Մենք թողուցինք վիշքը դուրս ու ներս անցանք. աղջիկս վերջինն էր ներս եկողներէն, իր աչքերը սեւեռուած էին Յիսուսին, երբ ես գոցեցի դուռը: Այսպէս էր որ առաջին անգամ ճանկցայ Տէրս և Ուսուցիչս: Շատ տարիներ անցած են անկէ ի վեր, սակայն կարծես թէ այսօր ըլլային անոնք:

Խ. Ճ.

ՅՈՒԴԱՆ

Յուդան, Պասեքի նախօրին, ուժգին զարկաւ տանս դուռը և ներս մտաւ: Իրեն նայեցայ զարմացած. այլանդակ էր դէմքը, մոխրէ շինուած ըլլար կարծես: Ձեռքերը կը զոզային, նման չորցած ձուղերու, հովի բերին: Հանդերձները թաց էին, կարծես գետէ մը անցած ըլլար, որովհետեւ այդ լորիկուն մեծ փոթորիկներ պայթեցան:

Ինծի նայեցաւ. իր ակնակապիճները մօտ յայրերու կը նմանէին, և իր աչքերը արիւնով լեցուն, տխրօրէն յարեց. «Մատնեցի Յիսուս նազովքեցին իր և իմ թշնամիներուն»: Յետոյ, գալարելով իր ձեռքերը, ըսաւ. «Յիսուս ըսած էր մեզի թէ ինքը պարտութեան պիտի մատնէր իր և մեր ժողովուրդի բոլոր թշնամիները: Ես հաւատացի իր ըսածին ու հետեւեցայ իրեն:

«Երբ առաջին անգամ իրեն գացինք, մեզի խոստացաւ հզօր և ընդարձակ թաւառութիւն մը ու մենք կարծեցինք թէ պատուաւոր տեղեր պիտի ունենայինք իր պալատին մէջ: Մենք ինքզինքնիս մէկու կան իշխաններ կը նկատէինք արդէն, նման Հռովմէացի իշխանաւորներուն: Յիսուս երկար խօսեցաւ իր թագաւորութեանը մա-

սին, և այդ Թագաւորութիւնը տնջան իրական կը թուէր ըլլալ, որ ես պահ մը կարծեցի թէ Ան արդէն ընտրած էր զիս իբրեւ հրամանատար իր պատերազմական կառքերուն և զինուորներուն: Այդ էր պատճառ որ ես յօժարօրէն հետեցցայ իրեն:

Սակայն Թագաւորութիւնը՝ որու մասին ինքը կը խօսէր, նման չէր՝ Հոգովէական իշխանութեան, և մենք հոն պիտի չունեանայինք մեր ազատութիւնը: Իր Թագաւորութիւնը հոգեկան էր, ու ես յաճախ կը լսէի իր խօսքերը՝ սիրոյ, ողորմութեան և ներողամտութեան մասին: Մեզի ընկերացող կիները ուրախութեամբ կը հետեւէին իր այս խօսքերուն, բայց իմ սիրտս կը լեցուէր դառնութեամբ: Մեզի խոստացուած Յուդայի Թագաւորը կը թուէր ինծի թէ վերածուած էր սրինգ նուագողի մը, հրապուրելու միտքը անցորդներուն և թափառաշրջիկներուն:

Են կը սիրէի զինքը իմ միւս ցեղակիցներուն պէս. կը յուսայինք որ Ան շուտով պիտի ազատագրէր զմեզ բոլորս մեր ուսերուն գրուած լուծէն. սակայն Ան ոչ մէկ խօսք կ'ընէր և ոչ մէկ շարժում ցոյց կու տար այդ ուղղութեամբ. ընդհակառակն, կը հրահանգէր որ տրուէին կեսարի և Աւտուծոյ բաժինները: Այն ատեն յուսահատութիւնը լեցուց զիս և բոլոր անկալուութիւններս մեռան: Տուի որոշումս, թէ Ան որ մեղուց յոյսերս պիտի մոռնի, որովհետեւ իմ յոյսերս ու անկալութիւններս աւելի կ'արժէին քան կեանքը ունէ մարդուն:

Այն ատեն, Յուդան կ'ընտեց իր ակառները ու ծռեց իր գլուխը: Երբ նորէն խօսեցաւ, ըսաւ. «Ես մատնեցի զինքը, և այսօր պիտի խաչուի ... երբ մեռնի խաչին վրայ, պիտի մեռնի իբրեւ Թագաւոր, պիտի մեռնի փոթորիկի մէջ, ինչպէս մատնուողները կը մեռնին, նման հսկայաձեւ մարդերու» որոնք կ'ապրին ապաստանարաններէն և քարերէն անդին:

Ամբողջ իր մահուան միջոցին, ինքը քաղցր էր ու բարի, և իր սիրտը լեցուն էր կարեկցութեամբ: Անիկա կը մեղքնար նոյնիսկ ինծի, ես որ մատնեցի զինքը մահուան:

«Յուդա, ըսի, ահա իր մեղք մը գործեցիր»: Յուդան իր կարգին պատասխանեց.

«Ան իբրեւ Թագաւոր միտաւ, սակայն ինչո՞ւ իբրեւ Թագաւոր չապրեցաւ: Յետոյ նստաւ անկիւն մը, քարացած և անխօս: Ե՞րբ խոշոր մեղք մը գործեցիր, դարձեալ կրկնեցի ես, սակայն Յուդան չպատասխանեց:

Բաւական յետոյ ան ելաւ ոտքի և զիմացս կանգնեցաւ. երբ խօսեցաւ, իր ձայնը կուտար անօթի ձայնին պէս կը նչէր. «Ո՛րքա՞նք գերծ է մեղքէ, այս գիշեր իսկ պիտի որոնեմ իր արքայութիւնը, պիտի կենամ իր ներկայութեան և թողութիւն պիտի խնդրեմ իրմէն:

«Ան մեռաւ Թագաւոր, իսկ ես պիտի մեռնիմ իբրեւ նենգաւոր մը. բայց ես գիտեմ թէ Ան պիտի ներէ ինծի»:

Այս խօսքերը ըսելէն յետոյ, անիկա իր թրջուած վերարկուն փաթթեց իր շուրջը և ըսաւ. «Էհա որ քեզի եկայ այս գիշեր, հակառակ քեզի տուած նեղութեանս, դուն ալ քու կարգիդ կը ներե՞ս ինծի:

«Ըսէ՛ զաւակներուդ և թողներուդ թէ Յուդա իսկարիփտացին մատնեց նազովրեցի Յիսուսը իր թշնամիներուն, որովհետեւ ինքը կը հաւատար թէ Յիսուս իջընամի էր իր ցեղին: Ըսէ՛ նոյնպէս թէ Յուդան իր մեղանշումի օրը հետեցեալ Թագաւորին՝ հոն վերը իր գաղտնաստանին առջև դատուելու համար»:

Յետոյ կրթնուց իր ծոծրակը պատին, և աղաղակեց. «Ո՞վ Աստուած, որուն սոսկալի առունը ոչ մէկ չըթուեց կրնայ հնչել առանց հպելու մահուան մատնեցուն. ինչո՞ւ վառեցիր զիս կրակով մը որ լայս չունի: Օգնէ ինծի և ազատէ զիս այս անթեւ ազատութենէն, այս բանէն» որուն պատերը այսքան թանձր են իմ շուրջս:

«Պատրաստ եմ ես թափելու արցունքներու գետ մը լիզի ծովին մէջ, կարենալ արժանանալու Դու ներողամտութեան»: Յուդան ըսաւ այս խօսքերը, յետոյ բացաւ դուռը և մեկնեցաւ փոթորիկոտ գիշերուն մէջ:

Երեք օրեր վերջ ես Երուսաղէմ այցելեցի և լսեցի բոլոր եղածներուն մասին: Իմացայ նոյնպէս թէ Յուդան կախած էր ինքզինքը բարձր ժայռի մը կատարէն: Երկար որոնումներէ յետոյ միայն ես կրցի հասկնալ Յուդան: Ան ապրեցաւ իր փոքրիկ կեանքը՝ որ մէզի մը նման ճնշեց այս

Տ Ե Ր Ը

ԳՐԱԿԱՆ

Երբ մուծեցի իջան, Յովսէփ Արիմաթացին նոճեփայտէ իր Զահը վառած բլուրէն ձոր իջաւ, որովհետեւ տանը մէջ գործ ունէր:

Միայնութեան ձորին կարծր խիճերուն վրայ ծնրազրած՝ մերկ երիտասարդ մը առաւ որ կու լաւ: Իր մազերը մեղրի գոյն ունէին և մարմինը ճերմակ ծաղիկի կը նմանէր. բայց իր մարմինը վերաւորած էր փուշերէն ու իր մազերուն վրայ իբրեւ պսակ՝ յոխոր ցանած էր:

Եւ ա՛ն որ շատ ինչքեր ունէր, ըսաւ երիտասարդին որ մերկ էր. «Ձեմ զարմա՛նար որ ձեր վիշաք այսքան մեծ է, որովհետեւ իրօք արգար մըն էր»:

Ու երիտասարդը պատասխանեց.

— Ես Յիսուսի վրայ չէ որ կու լամ, այլ իմ վրաս. ես ալ Զուրը գինիի փոխեցի, բորոռները բժշկեցի, կոյրերուն աչքը բացի, Զուրերուն վրայէն քալեցի և գերեզմանները բնակողներուն դռները վանեցի: Ես ալ սողածներուն հաց տուի առապատին մէջ ուր սնունդ չկար, մեռելներուն յարութիւն տուի, և իմ հրամանովս, աւրօխին առջև, անպտուղ քղեցի մը չորցաւ. բոլոր այն բաները զոր Յիսուս ըրաւ՝ ես ալ ըրի: Եւ սակայն զիս չխաչեցին... Ահա թէ ինչու կու լամ»:

Օ. Վ.

Երկրի վրայ, գերուած Հռոմէն, երբ մեծ մարգարէն կը բարձրանար իր վերելքին:

Մարդ մը կ'ըզձար թագաւորութեան՝ ուր իշխան ըլլաւ կ'ուզէր, ուրիշ մը կը տեսնար թագաւորութեան մը՝ ուր բոլոր մարդերը իշխաններ պիտի ըլլային:

Խ. Ծ.

Զ Ա Ր Ե Ն Ց

ՀԱՅ ՀՈԳԻԻ ՎԵՐՋԻՆ ԵՐԿԻԶԸ

Սոյն ճառը խօսուած է Նիւ Ետրի մէջ, Հայ Գրականութեան Բարեկամներու Միութեան ունեցած մէկ ներքական դաստիարակութեան — 1960 Մարտ 25-ին — Շիֆակոյթէ յաղակալէս նշանուած, ՏԻՍ. Համբարձում Բէկիմեանի կողմէ:

Պարտք կը զգամ և պէտք է խոստովանիմ, թէ Հայ Գրականութեան Բարեկամներուն հրաւերը խոր յուզմունք արթնցուց ներսս: Հայ գրականութիւնը հօր ունեցած է բարեկամներ, որ ունենայ հիմա, Սփիւռքի մտաւորական Սահարայի մէջ, Անապատէ մը աւելի, Հայկական Սփիւռքը ստեղծած է Տանթէական Պարունակ մը, որուն մէջ ծոյն կրակով կրկնող Հայը աւելի անզիրով կատարութեամբ կ'ատէ իր ազգակիցները քան զանոնք, որոնք զինքը արմատախիլ ըրին:

Օտար արեգակներու անբարեխիղճ հըրկիզումին տակ մեր բնկորները ներկայիս մատնուած են անխուսափելի մոխրացումի: Այդ գիտակցութիւնը միզ պէտք է պարտադրէ, որ եթէ չի կրցանք հաշտ ապրիլ մեր կեանքի ընթացքին, բարեացակամ ըլլանք իրարու հանդէպ հոգեվարքի մեր վերջին օրերուն:

Յիլեօ Չարեմց ալլարանական քերթուած մը գրած է, Մահուան Տեսիլ անունով: Այդ ոտանաւորին մէջ Չարեմց կ'ողբկոչէ մեր ձաւոր անցեալի մեր ազատագրական շարժումի գործիչներն ու զաղափարախօսները: Չարեմց փքոց մը կը դնէ Բանձի ուրուականին ձեռքը որ այդ փքոցով կայծերու հեղինակը վառ պահէ «Համարեա հանգած մի խարոյկ, տազնապով թարթող մի կրակ», Բաճիկի և իր հետեւորդները վերջապէս արժարծեցին կայծ մը մեր մէջ: Մեզի սորվեցուցին կուսիլ ու մեռնիլ յանուն մեր ազգային ու մարդկային արժանապատուութեան: Բայց մենք չուտով մոռցանք, թէ

ինչեւ համար կը կուտինք և որո՞ւ դէմ: Մոռցանք մեր բուն նպատակը: Մոռցանք մեր դարաւոր թշնամին: Մեզի հետ մնաց կռուելու մարմաջը — կռուի՛ր, կռուելու համար — տեսակ մը յարաճուն հրգիհ, որ մենք կը հովանարենք մեր հարազատ եղբոր դէմ:

Մեր կուսակցութիւնները ու անոնց հետ մեր մամուլն ու Եկեղեցին, մեր դպրոցները, մեր բարենպաստակ կազմակերպութիւնները և նոյնիսկ մեր ընտանեկան բոյնը պարզապէս վերածուեցան փքոյցի, հակադիր կայաններու:

Յուզումին ու խռովքին հետ, Հայ Գրականութեան Բարեկամներու Միութեան հրաւերը նաև արթնցուց իմ մէջս թեթև սփոփանք մը: Ես մխթարուեցայ այն գիտակցութեամբ թէ ես չէի միանալ խնդր, կային և ուրիշներ, նոյնիսկ խենդերու կազմակերպութիւն մը կամ կազմակերպուած խնդր, որոնց հետ խօսիլը կրնար ինծի ապահովիլ ժամանակաւոր ապաստան մը, ուր ես կրնայի վայելիլ իմ խենդութիւնս, առանց խպնելու: Քիչ մը ցնդած պէտք է նկատուինք մենք որ հոս, հեռուոր Ամերիկայի, — այս Քատիլանդներու, Քլենթրի Քլեյններու ու քոթթէյլ բարթիներու զրախտաժայռին մէջ, Հայակա՛ն գիր ու գրականութեամբ կը հետաքրքրուինք: Ես չեմ գիտեր թէ դուք ի՞նչ գործերով կը զբաղիք: Ով գիտէ ի՞նչ բազմաճեններ, աւելի կարևոր երազներ թաղած էք: Բայց ես իմ մասին ըսեմ, թէ գրականութիւնը եղած է իմ առաջին սէրը: Պարագանքը պարտադրեցին որ վիրաբոյժ ըլլամ: Դժգոհ չեմ: Բայց յաճախ կը զգամ հոգեկան անբաւարարութիւն մը — կը փնտռեմ փախուստ փառաբանուած մտազործութիւնէն, որ իմ արհեստս է:

Լեզուն ազգի մը հաւաքական հոգիին ամենացայտուն յայտարարն է: Լեռնցիներու հովը կ'եղանակաւորէ, մեղեդիի մը կամ կազմանքի կը վերածէ այդ խօսքը: Նման ուրիշ լեռնցիներուն, հայուն բանաստեղծական խօսքը գերազանցապէս քնարական է, բայց աւելի տխուր, որովհետեւ իր կեանքը եղած է անբաղդատելիօրէն տխուր: Թախիծը հայ բանաստեղծական խօսքի ա-

մենատիրական յուզումնքն է: Զարեհ կը սիրէր տխրութիւնը, կը սիրէր «թախիծը ջինջ, խենդանման, ստեղծագործող» իրեն համար այդ տխրութեան կենսադրուր: Եւ անա՛ս հարօտ, մի անապի սէր էր: Եւ անա՛ս այդ սիրոյ ու կարօտի երգերէն մին, իր ամենածողովրդական ոտանաւորը, հաւանաբար ամենուրեք ծանօթ, բայց կ'արժէ կրկնել ու կրկնել որպէս ազօթք:

Ես իմ անուշ Հայաստանի տրեւահամ բառն եմ սիրում,
Մեր հին սաղի ողբանուագ, լացակումած
լարն եմ սիրում,
Արեւմտեան ծաղիկների ու վարդերի բոյր
վառման, վառման,
Ու Նայիրեան ալիքների հեղաճկուն պարն
եմ սիրում:

Սիրում եմ մեր երկինքը մուգ, ջրերը ջիւլ,
լինք լուսե,
Արեւն ամրան ու ձմեռուան վիշապաճափ
բուրբ վնւմ.
Մթում կորած խճիքների անհիւրընկալ պա-
սեր սեւ,
Ու հնամեայ քաղաքների հազարամեայ բարն
եմ սիրում:

Ուր էլ լինեմ չեմ մոռանայ ես ողբաճափ
երգերը մեր,
Զեմ մոռանայ ալօրք դարձած երկաթագիր
գրերը մեր.
Ինչքան էլ սուր՝ սիրս խոցեմ արիւնքա՛մ
վերերը մեր
Ելի ես օրք ու արնավառ իմ Հայաստան եարն
եմ սիրում:

Իմ կարօսած արօք համար ոչ մի ուրիշ հեքեք
չկայ,
Նարեկացու, Քուչակի պէս լուսապայծա՛ր
կաս չկայ,
Աթաբեկ անցիւր, Արաբասի նման հեքեք
գաղաք չկայ,
Ինչպէս անհաս փառքի նամբայ, ես իմ Մա-
սիս սարն եմ սիրում:

Մեր գրականութիւնը լեցուն է հայրենասիրական երգերով, մեծ մասամբ Հայ հողէն հեռու, Պոլսոյ, Թիֆլիսի, Մոսկուայի, Բեռլինի, Դորպատի, Վենն-

տիկի ու ֆարվդի վերնաշարերու կամ գրասենեակներու մէջ գրուած :

Զարեհիցի Սս իմ անուօր հողային հարազատութիւն մը ունի : Ան կը բուրէ հայու արիւնով ու քրտինքով թրծուած հողի հոտ, և կու տայ հայ արեւով ջերմացած հայ բառի համը :

Մենք կրնանք ըսիլ Զարեհիցի մասին ինչ որ ինքը ըսաւ Թումանեանի մասին : «Արժատներ ունէր նա հողում : Իր երգերը, գեղջուկ նայիրցու քրտինքով էր նա ողողում : Հանճարեղ երգերում նրա իր երկրի արեւն էր շողում» :

Կարծեմ Ահարոնեանին էր որ առաջին անգամ ըլլալով նկատեց այս բառի հարազատ հայկականութիւնը : Սս իմ անուօր մէջ կան կարգ մը ուրիշ Զարեհեցիներ հաճեցի բառեր, արեւմտեան, արեւմտա, հազարամեայ : Կայ ուրիշ բան մը ես, աւելի թաքուն, խորապէս հայկական : Կայ թախծոտ ներդաշնակութիւն մը բառերու ետեւ, բառերով քողարկուած : Երբ այլեւս չենք խորհրդի բառի բուն նշանակութեան մասին, իրենց երաժշտութիւնը կը յամենայ մեզ հետ ու կ'ըսէ աւելին :

Սս իմ անուօր վերջին տունին մէջ կը յիշատակուին երկու անուններ, Նարեկացի և Քուչակ : Այս երկու բանաստեղծներու ստեղծագործութիւնները կրնան նկատուիլ մեր քերթողական արուեստի համընթաց հասանքներու յորդառատ զեղումները, խոյանքներ եթէ ոչ ակնադրելներ : Ոստքս կղերական ու աշխարհիկ բանաստեղծութեան մասին չէ : Էնք հետաքրքրուիմ նաեւ զրաբարի ու աշխարհաբարի խնդիրներով : Սս աւելի նկատու աւնիմ իւրաքանչիւր ըստեղծագործողի հոգեվիճակը : Հոգեկան կասկածներով կաշկանդուած Նարեկացին չէր կրնար բացէ ի բաց ըսել իր ըսելիքը : Ան խորասուզուեցաւ ինք իր մէջ և ինքնագալար ներհայեցութեամբ միմեկից իր ժողովուրդի և իր խորունկ թախիժն ու սէրը : Աստուածամայրը ղրկողը Նոնա մըն էր և ընդգնէրս սափորը : Ան ունէր գալար ու յղուկ մասներ, նուրբ յօնքեր՝ նման կից կամարներու, ու աչքեր վառ որպէս ասաղերը, և տաք՝ ինչպէս կէսօրուայ արեւը, նեճեմ թէ նեճեմ միջօրէի ժամը : Ահա կաթիլ մի կաթիլ քումգ կուսութեան անձն

իմ անձրեակալ, կենաց ինձ զօրէն : Ինչպէս պիտի ըսէր Մեծարենց, անոր տողարած հոգին վերէն շիթ մը զովութիւն կը հայցէր : Սիւմանթոս, որ շատ կը պարտէր Նարեկացիին, տասնեակ մը դարեր յետոյ, Նոյն տողորումով Սրշալոյսէն լոյսի կաթիլ մը աղբրեց :

Ու բոլոր մեղածներուն ուրուականներն այս գիտեմ, Այնքուս եւ հոգիս նեճ Արշալոյս պիտի սպասեմ...
Որպէսզի, կեանքներուն ծառերը յագեցնելու համար, Թերեւս վերէն իրենց վրայ կարիլ մը լոյս իյնայ...

Նարեկացին չի բաղձար կեանք, այլ ճենճերիլ միշտ կենարարին յիշատակով : Ոչ հարսանիքի խնձոյք, այլ միայն զփոսայի անձկութեամբ մաշիլ և ընթանալ բայց չի հասնիլ : Գեղեցիկը, վսեմը, Նարեկացիին համար պէտք է մնայ անհատ, անմատչելի, կիրքերէ վեր և հոտեալար անպղծելի : Ինքնակեղծ վարդապետը կը նախընտրէր զոհուիլ քան յագուրդ տալ իր մարդկային մարմնին : Նորէն չէ՞ք յիշէր մեր միւս մեծ բանաստեղծ՝ Դանիէլ Վարուժանի սա տողերը.

Մերկ ըլլաւ դու բանաստեղծի մ' հոգւոյն պէս.

Եւ հետեմոս այդ մերկութեանը ներքեւ Տառապի մարդն ու չի կրնայ գալիլ եղ :

Թէ հաւրկ ըլլայ զոհ մը ընել եղ պարգեւ, Բագինիլ ես պիտի օւզեմ մօրբուրի, Որպէսզի զուգը ըմպէ արեւմտեան հուսկ կաթիլ :

Իր խորունկ բարութեամբ, իր երաժշտականացած թախիժով իր հնչական սիմպոնիզմով, իր բնութագրաւորութեամբ և իր զգալի-թաղան մօտեցումով Նարեկացին ներկայ է մեր գարու բոլոր վաւերական բանաստեղծներուն մէջ : Սս իմ անուօր մէջ, Զարեհ ընտրեց Մատթի սորը Որպէս անհատ փռաքի ճամբայ և մենք մասնաշնչեցինք Նոյն աստուծոյ թախիժի թեւադրական ներդաշնակութիւնը Նարեկացին

յաճախ քաղեց իր խորհրդանշանները բնու-
թենէն և համահնչիւն բառերու միասու-
թեամբ ուզեց թիւադրել իր խորը թաղ-
ուած յուզմունքը.

Շուեանն տղիք հովքին,
Շողոպղիք դէմն արեգականն
Այն հիւսիսային հովքն,
Հով հարեալ գոհար տուեանէն
Այն հարաւային լեռնէն,
Քաղցր օդով ցօղիք տուեանէն
Շուեանն տալով լցեալ
Շողոպղով տալ մարգարտով:

Այս քառնեկեց բառերուն մէջ շ գիրը
տասնեկեց անգամ կը յայտնուի: Շ գիրը
զգուշող շոյող հնչիւն մը ունի փառաքուշ:
Տանք Վահան Տէրեհանէն ստանաւոր մը,
Հրաժեշտի Գաղիլը, որուն մէջ Նարեկացիի
ազդեցութիւնը աւելի նկատուի է.

Ամէն վայրկեան սիրով սրտում ասում եմ ես
մնա բարով,
Բարբ արեւին իմ բոց սրտում ասում եմ ես
մնա բարով:
Մնաք բարով ասում եմ ես բոլոր մարդկանց
չար ու բարի,
Տանջուող ու որք ազամորդուն ասում եմ ես
մնա բարով:

Երկնի հովքին, կանաչ ծովին, անտառներին
խոր ու մրին,
Գարնան ամպին լոյս ոլորտում, ասում եմ
ես մնաք բարով:
Ոսկեօրայ իմ յուշերին, իմ գիշերին, իմ
փշերին,
Արտոյներին՝ օսկի արտում, ասում եմ ես
մնաք բարով:

Մաղիկներին դեռ չբացուած, դեռ չկիզուած
հոգիներին,
Մանուկներին վառ-խլթոյն, ասում եմ ես
մնաք բարով:
Գնում եմ ես մի մուք աշխարհ, հեռու եր-
կիր, էլ չեմ գալու,
Բարի յիշեք ինձ ձեր սրտում, մնաք բարով,
մնաք բարով:

Կրկնէնք տողը, «Ոսկեղծթայ իմ յու-
շերին, իմ գիշերին, իմ փշերին» ու անց-
նինք:

Հիմա Արեւմտահայ Տէրեհանի, Միսաք
Մեծարենցի Սիրերգը.

Գիշերն անոյց է, գիշերն հեծապին,
Հաջիւղով օծուն եւ բալասանով,
Լուսեղէն ճամբէն ես կ'անցնեմ գինով.
Գիշերն անոյց է, գիշերն հեծապին...

Համբոյրներ կու գան հովէն ու ծովէն,
Համբոյր, լոյսէն որ չորս պիս կը ծաղկի,
Այս գիշեր օտն է, հոգւոյս կիրակի.
Համբոյրներ կու գան հովէն ու ծովէն:

Բայց լոյսն իմ հոգւոյս էիչ էիչ կը մաշի.
Շրթունքս եմ ծառա միակ համբոյրին...
Յնձաղին գիշերն է լոյս ու լուսին,
Բայց լոյսն իմ հոգւոյս էիչ էիչ կը մաշի...:

Մեծարենցի մասին Չարենց գրեց.

Արիւն է եղել աշխարհում: Եղել է ինչեւն
ու կուի:
Լեռնացել եմ ուժի վիթխարի, ամենի ելած
իրար դեմ:
Աշխարհից հեռու մի գիւղում, եղեգնեայ
մի սրինգ կտրած,
Արեւ է երգել ու զարումն այս հիւանդ հան-
ճարեղ պատանին:

Եւ սա Տէրեհանի մասին.

Սիրտ, քնքուշութիւն, սանտիմենտա-
կոզ, և ցնորք և թախիծ... Ո՞նց ապ-
րդեցիր աշխարհում, այս ահեղ դարում, գու-
Տէրեհան, Ու,

Եւ ոգին, նայիրեան ոգին,
Տառակի նման քեւաքափ
Ընթանի իր հին մտմտին,
Հեծում եր Տէրեհանի ձայնով,
Նայիրեան այդ վերջին պոեզի,
Թէ չկայ փրկութիւն նոր
Աշխարհում մոռալ ու մրին:

Յետոյ՝

Նայիրեան վերջին գուսանի
Ոգին եր անից քայտում...

Միսաք Մեծարենց ու Վահան Տէրեհան
Նարեկացիի «Մագաղաթեայ Մրմունջ»-ը
արդիացնող քերթողներ էին: Անոնք գրե-
ցին իրենց շիրմոցային ներաշխարհէն, ե-
րազելով և երեակայելով: Սկիզբները Չա-
րենց ալ գրեց, ինչպէս ըսաւ Աղբալեան,

Տէրեանի հետքով, գործածեց Տէրեանի նուագուն լեզուն, ու անոր փաղաքուշ բաները, առուն, յուն, մուռ, մուռ, բորբ, բոց և այլն, Բայց ահա եկաւ տուրազանն արախնոտ: Ձարեանց արձանագրուեցաւ կամաւոր, ... գնաց մինչև Վան, ուր տեսաւ կոխ ու նահանջ, աւեր ու արիւն, և մահ, մահ, մահ հանուր, ընդհանուր: Եղիշէ Ձարեանց մարտունեցաւ իր ժամանակի, իր ժողովուրդի ահաւոր մղձաւանջին մէջ և զգաց մինչև իր ողնածուծը հայուն աղէտն ու սխր, անոր վախը, իր լեզուով՝ անոր սահման:

Ո՛րքան եր մեզ հարազատ
Դարերով պարտուած մեր ոգուն,
Որ ծնել է հազար խաղաղան
Բայց կրկին մնացել ծովուն,
Ո՞րքան եր մեզ հարազատ
Այդ անը, որ դարձած արդէն երգ,
Մեզ պահում եր շրջալուծ իր հետ...:

Բայց անա բարձրացաւ մի օր
Այն հողով — ուրպակն արևմտ,
Սամուկի նման անաւոր
Տարածուեց աշխարհի հունով —
Ոսնասակ արաւ աշխարհում
Իրաւոր քաղաքներ, շէներ,
Աւերեց երկիրը մեր ողջ
Սեւ անպատ ծինեց... ..:

Մանկալի նման մահաբեր
Նա հնձեց օրերում այն սեւ
Բարձրաբերձ աղետասանը մեր
Մեր երգի պարտեզը լուսե:
Նա ծնելով մահու գերադիմ,
Նա հնձեց բերքի նման սուրբ
Նայիրեան դուստներ անթիւ,
Նա ամբողջ մի անմահ ժողովուրդ:

Բարձրաբերձ աղետատու Վանն է ու
երգի պարտեզը՝ Ակնը: Վասպուրականի էր
նարեկացիին, որուն ահիւնը փոխադրուե-
ցաւ Ակն: Վանի կողմերէն կու գար Նա իմ
անուշի մէջ յիշատակուած միւս յիշատա-
պահ ճակատով գուտանը՝ Նահապետ Բու-
լակ, որ իր ստեղծագործական կեանքի մեծ
մասը անցուց Ակնոյ շրջակայքը, Անտուր-
նիւր գաղթաշխարհը, իր գրչանունը՝ Բու-
լակ, աղաւաղում մըն է թրքական օքէս-

չէկոնի, որ կը նշանակէ քիչ մը ցոփ, փո-
ղոցային, ինքնակուշ պարող: Պանդխտու-
թեան հետ կու գայ աւանդական հանգոյց-
ներու լուծում — հին կծիկները կը քակ-
ուին, կապերը կը թուլան, նոյնիսկ կը
խզուին: Պանդխտը չի զգար այն անա-
ծանքը որ կը զգար հանգէպ հին բարձրուն:
Նահապետ Բուլակ յեղաշրջեց Քրիստոնէու-
թեան սրբապետը — ու Նարեկացիի եր-
կերպագած — սխալները:

Ճշմարիտ արուեստագէտը, Նարեկացիի
պէս, բնութիւնէն կը քաղէ այն ճանաչելի
խորհրդանշանները, որոնցով ինքը կրնայ բա-
ղադրել բերեղացած գեղեցկութիւն մը՝
որը աւելի իմաստով է քան կարելի է
տեսնել խառնիճաղանձ և ճապար բնութեան
մէջ: Նորէն երեւակայեցէք սանդուխտ: Ար-
ուեստագէտը իր բարձունքէն քիչ մը վար
կու գայ, մեղի կը հայէ մեղի ծանօթ ու
հաճելի հնչիւններով, գոյներով, պատկեր-
ներով, մինչև որ մենք համոզուինք, ու
բարձրանանք իրեն հետ — մեր բնական
խելճութենէն վեր:

Արուեստի մէջ գեղեցիկը արուեստ-
գէտի զգալուն հոգիի երկունքովն է որ կը
ծնի ու ծնելէ առաջ ու յետոյ կը պարտադրէ
զոհաբերում: Ձարեանց լեզուով՝ աղջակի-
զում: Նահապետ Բուլակ խորունկ ապ-
րումներ, ներքին երկպառակտում, հոգեկան
խռովք շարձանագրեց: Իր տաղերը հա-
ճելի են բայց ոչ խորապէս յուզող: Հաս-
կնալի է որ Համայնավոր Ձարեանց ինք-
զինքը աւելի մօտ զգաց Բուլակի պէս
աշխարհիկ տաղասացներու քան կրօնական
բանաստեղծներու: Իր գրական ճանքերէն
մէկուն մէջ Ձարեանց խոստովանեցաւ իր
պարտքը միջնադարեան երգիչներու, «Հան-
ճարեղ ճարտարութիւն իր օրակուսով: Ձարեանց
«Հանճարեղ» բառը աւելցուց, «գոյնի ու
երանգների և նիւթի մշակման ինքնատպու-
թեան իմաստով»:

Ատենին Ձարեանց ծեփծեփեց Բուլակի,
Սայաթ Նովայի, Նապաշ Յովնաթանի և
Յովհաննէս Թումանեանի արտայայտչական
ձևակերպութիւնները: Արդիւնքը անյաշող
էր: Տարբեր էին ժամանակները, տարբեր
էր Ձարեանցի հոգեվիճակը: Հոգեբանարէն
բարդ էր Ձարեանցի դարը և կը պահանջէր
բարդ արուեստ: Սրինակ, Թումանեան,

Հոռու տաղերգուն կամ Ջարինցի նկատու-
մով՝ «Արարատը մեր քերթութեանն, մեզմ,
համեստ, բաղդատարար բարեկեցիկ, հան-
դարտ կեանք մը ունեցաւ: Ջարինց կը
նմանէր հրաքուխի մը վրայ սաւառնող
մրկահաւի մը: Նա, որ միշտ ուղից ազա-
նալ շունչը իր դարի», հակասական, ան-
հանգարտ կեանք մը ունեցաւ, նման իր
դարաշրջանին: Իր ժամանակի և ժողո-
վուրդի բարդ հոգեբանութիւնը կարելի չէր
արտայայտել Քուչակի մերկայարանոց,
միայն, և կամ նոյնիսկ Թումանեանի
«պարզ ու պոյժառ» ոճով:

Իր վերջին տարիները Եղիշէ Ջարինց
խորապէս զգաց իր արուեստի անբաւարա-
րութիւնը «Նոր արդու» հոգեբանութիւնը
արտայայտելու իր ճիգին մէջ: Ջարինց
փնտռեց, իր լեզուով՝ «որոնեց» նոր ար-
տայայտչական ձևեր, նորէն իր լեզուով՝
«ուներթ»:

Անցեալին հետեւած էր Թիւթուրխտ Մա-
յաքովքի օրինակին ու արտագրած ա-
ւելի քան խղճալի նմոյշներ: Քսանական
թուականներուն Ջարինց նորէն — որոնեց —
փնտռեց գտնել «սինթէթիկ» բարդ արուեստ
մը որ պիտի պատկերացնէր իր ատենի մար-
դու կնճռոտ հոգեբանութիւնը և միևնոյն
տեսն ուղից որ այդ արուեստը ըլլայ հաս-
կընալի՝ հասարակ ժողովուրդի կողմէ, ըլ-
լայ ժողովրդական: Ջարինցի որոնումները
նորէն զինքը առաջնորդեցին ուր որ սկսած
էր՝ «Ճէրեանի հետքով»: Մեծարինցի սան-
դուխով՝ Նարեկացիի շուրջ: Հասկնալի է,
որ Համայնավար Ջարինց պիտի չընդունէր
թէ նոր մարդը պատկերացնելու համար
ինքը՝ կ'օգտագործէր կրօնապաշտ կղերա-
կանի մը երանգապնակը, մանաւանդ երե-
սունական թուականներուն, երբ հակակրօն
բրբբականտան իր գագաթնակէտին հասած
էր Խորհրդային երկիրներուն մէջ:

1920 ին ես իմ անուշի մէջ «լուսապսակ»
ճակատով ներկայացուած Նարեկացին,
տասնեւերկու տարի յիտոյ գրուած բանաս-
տեղութեան մը մէջ Ջարինցի կծու հեգ-
նանքին կ'ենթարկուի:

Ո, մուլախօս գպիրներ սեւ,
Դու, Շնորհալի, եւ դու Նարեկ,
Դու, մագաղաթեայ եւ հանճարեղ,

Դու, զարհուրելի ինչպէս Խարեհ,
Դու, պատմութի, դու, անարեւ,
Որ սրճի համար դառնալ դարեհ
Կեցել էք դազող — պատեան քառե
Սև ողու համար — դմնեայ քառե:

Շատ պարզ պիտի ըլլար եզրակացնել
թէ այս կարգի պարսաւագրիներով, որոնք
ուղղուած են մեր մեծ կրօնական բանաս-
տեղներու հասցէին, Ջարինց Համայնա-
վարի մը տուրքը կը մատուցանէր իր ժա-
մանակին, իր միջավայրի տիրապետող գա-
ղափարաբանութեան: Բայց ով որ ուշի ու-
շով ուսումնասիրած է Ջարինցի վերջին երկը
— Դիրք Ճանապարհին — չի կրնար խուսա-
փիլ ուրիշ աւելի հիմնական վճիռէ մը, վճիռ
մը՝ զոր տուած են իրենք, Համայնավար
գրադատները: Այդ գիրքի հրատարակու-
թենէն անմիջապէս յետոյ, ձախակողմեան
քննադատները Ջարինցի անունին կպցուցին
իրենց հասարակ նախատական անկանները,
«Հակայեղափոխական», «Նացիոնալիստ»,
«Ներհիստ» և այլն: Որոշ է որ հայը Ջա-
րինցի մէջ սկսած էր ծառանալ, բողոքել,
ողբալ, նոյնիսկ լալ: Օր մը, Ջարինց պոյսի
եղած էր Դուրգէն Մահարիի հետ: «Կոմա-
գու ծառուղիներից մէկում թնդում է վիթ-
խարի նաղարան» Մահարի կը գրէ, «ճշում
է գունձան և ազգային տարագով պճնուած
երկտասարգներ պարում են Սասնայ, Մշտ
պարեր, Վահրամ Սրիստակէսեանի հովու
ղեկավարութեամբ: Բազմութիւնը աղմկում
է, բոլորի դէմքերին շողում է ոգեորու-
թիւնը, բոլորի աչքերը վառուում են ուրա-
խութիւնից: Թեւ քաշեց, Գնանք, լացս է
գալիս երբ տեսնում եմ այս պարերը, Ջա-
րինց կ'ըսէ: Հասկանում եմ, մի ամբողջ
ժողովրդից այս պարը մնաց: Ջարինցի,
ողբերգական պար է, գնանք»:

ՏԵՍԻԼ 25 ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 1956

Աւանաւերջի արեւն ոսկեջուր,
 Լուացուած, բարակ,
 Ծառերուն վրայ եւ պատերն ի վար,
 Գաղջ ծփանքներով կը բացուէր խաղալ:
 Պատուհանին դէմ՝ հեռու ինքզինքէս,
 Կեցած կը նայիմ,
 Փողոցը լեցնող մարդերու գետն:
 Հոգիիս դիմաց կախուած է մըռայլ
 Ամպ մը մեծածալ,
 Եւ մտածումներս լուռ կը դողդղան,
 Արցունքներն ինչպէս քարթիչներու ծայր:

Մինակ ու լիուած,
 Կեցած եմ այսպէս օրերուն դէմ չար,
 Զեռք մը ծանր ու մութ,
 Դոցեր է կարծես դարպասներն ամէն,
 Երազներուս վառ, իղձերուս կըրակ,
 Դեռ մինչեւ երէկ
 Այնքան գեղեցիկ եւ այնքան պայծառ:

Գիշերն է իջեր շուրջըս ու հեռուն,
 Հակառակ օրուան լոյսերուն առաս,
 Ու հոգիս վայրագ գերք պատերազմիկ,
 Որ կորուսեր է տուն ու հայրենիք,
 Կը ցանկայ կռտի, կը ցանկայ մահուան,
 Մարտնչութիւն մէջն այս անհաւատար
 Ու եղբական:

Ցաւ կայ սրտիս խորն,
 Վայրկեաններն որուն դարերու նըման,
 Լուռ կը յամենան.
 Ոչ յուշն անցեալին, ոչ յոյսը վաղուան,
 Ամոհել կրնան վերին իր լայնաբաց:
 Շուրջըս ամէն ինչ ծփուն ու տարտառ
 Եւ անխրական:

Աչքներուս դէմ կը բացուի նորէն,
 Համբան անուրախ ու համբան մոխիր
 Իմ հէք որբութեան,

Երբ ուսիս մախաղ կը վազէի ես,
Փողոցէ փողոց, զարպաւէ զարպաս,
Սովէն հալածուած բռնառ ու երւար:

Դոց են վերսինն դուռները բոլոր,
Իմ հոգիիս դէմ,
Նոյն ուղին մոխիր, նոյն աւխարհը մութ,
Նոյն մարդիկ անգութ:
Կասկած մ'անորոշ եւ խռանք մ'անձեւ,
Կ'անի կը մեծնայ իմ մէջըս հիմա.
Անկայուն աւխարհ,
Որուն լարծուն յասակին վրայ
Ոչ համբաւ ոչ վառք կ'անգուն կը մնան:

Կը պրկուի հոգիս լաւերով երկաթ,
Ներկայէն նետուած դէպի ապագան,
Նիարդ առ նիարդ,
Հոգիներ լեցնող երազին անհուն,
Կանթեղներն որուն
Ձեն մարիւր կեանքի հովերէն անգութ:

Այլեւս գոսացած հոգիներուն դէմ,
Խաղաղ ու ամբողջ կը կենամ նորէն,
Կարծր ու դաժան,
Մարդու մը նման որ չէ կորուսած
Լոյսն իր հոգիին,
Գինին անխարդախ մեծ ուրախութեան
Եւ մեծ տրտմութեան:

Կը կրկնեն տրքներս, աղօթքի նրման,
Մտէս բարձրացող բառերն ակամայ.
— Տուր ինծի, ով Տէր, կամք ու փառութիւն,
Հօր, առնական,
Ու թող որ ըզգամ իմ մէջըս նորէն,
Պոռթկումը ուժին պատող իր պատեան,
Ինչպէս կը ճեղքէ ծաղիկն իր կոկոն,
Երբ հոգին անյայտ խորունկ ուժերու
Կը բանայ ակեր, զարկին ճակ զարման,
Եւ կամ թող պատռի սիրքս վերջնական,
Նրման հերոսին այն միջնադարեան,
Երբ կը ճնշեցնէր փողը օրհասին,
Խորն անհառներուն, լիուած ու մինակ:

— Տուր ինձի, ու Տէր, ոյժ եւ փառութիւն,
Քալել անվարան, ինչպէս ուխտաւոր,
Իր երազներու համբէն լուսաւոր,
Որուն փոյթը չէ վէրքերն իր բոլոր:
Քալել անվարան, կամփով անայլայլ,
Զաւակ մը ինչպէս կը դառնայ իր տուն,
Հնազանդ իր հօր, գլխեւաժառանգ,
Երբ նոյնիսկ մութ է եւ անհետ համբան,
Ինչպէս է հիմա:

Ինձի կը թրւի թէ վերջին աշունն
Ու վերջին պայքարն է այս վնասկան.
Արեւոյտն հեռուն դեռ կը յամենայ,
Եւ իր ոտքերուն վրայ վարդագոյն,
Կայ բացուող օրուան մեղքերն ու արիւն:

ՎՏԱՐԱՆԴԻ

ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆ

ՂՕՂԱՆՋ ԱՄԱՌՆՕՐԵԱՅ

Եւ որեւէ երգը՝
Այնքեղ էր հիմա եւ Կոմիտասը:

Նա, որ դեռ երեկ,
Իբրեւ մի ձայնեղ երգիչ—սիրացու,
Երգչախմբի մեջ վսեմ մենեղ էր միայն տա-
րածում

Ու լսարանում հեղ պատասխանում սերտում
դասը, —

Հիմա դարձել էր խմբավար վանքի,
Դարձել էր հիմա երգի դասաւան:

Թեքեւանում էր երբ աշխատանքից,
Ծառայութիւնից օձիքն ազատում,
Հեռանում էր նա խուցից ու վանքից,
Գնում էր այնտեղ, ուր երգն էր հնչում:

Իսկ նա հնչում էր ամենուր ու մի՛տ,
Ամենուր ու մի՛տ —
Ուր հայն էր ծնչում:

... Ինչպէս տղիկն է յանկարծ հարսնանում՝

Գարունն էլ այդպէս դառնում է ամառ.
Համբարձման օտը պաղ հովն է տանում
Ու սեղ է բանում,
Որ գայ վարդավառ:

Քանի չեն թռնել կտրեւառաս խոտեր,
Կանաչ ու ծաղիկ,
Գերանդիներն են սրում—բքանում,
Եւ ծլարձակման յաղթ օրհնի դէմ
Կարն յաղթանակ է վերսին տանում
Ողին խոտադի:

Բայց քիչ առաջուայ մարտում կատաղի
Իւրաքանչիւր մի անգութ մարտիկ՝
Հիմա տարդի
Նոյն զլամարդիկ

Ասես գրութեան եղբայր են դառնում՝
Իրենց աւետաբան զոհերին առնում
Իրենց իսկ ուսին, իրենց շաղկիւն,
Խնամով դարտում սայլ—պատգամակին,
Զորուն են բառնում
Կամ աւանակին, —

Եւ մեռած խոտեր, ծաղկունք մահացող,
Գերեզմանի տեղ մտազ են զախս,
Որ այնտեղ դառնան բոլորի պանածոյ:

Շողը, որ մինչ այդ հիւր եր ցանկալի,
Անհետացնէ դառնում է ասնեք
Ու կռուացնում կնկան ու մարդուն:
Անբոյ վառում են արօտ ու հանդեր,
Արծաթ է հալում վաղուհաս գարին,

Այնինչ հաճարի,
Ցորենի արտում

Հասկերը հասուն,
Հասկերը հոսուն,

Իւրաքանչիւր մի հեռ լեզու,
Զլում են վերել, կարծես քէ ուզում
Մօտիկ երկնի կապուտակ ծովից

Զովութիւն ըմպել, —
Բա չէ՝ մի՛ կ'ըմպե՛ս, —

Զեն ըմպում սակայն,

Այլ միայն լիզում

Եւ անմիջապէս փառում են լեզուն,
Երբ հոսկանում են բուսական խելով,
Որ մինչեւ անգամ երկիմբը ծախ
Նո՛յնպէս կայտել է անյազ ծառաւից ...

Ամառուայ շողը այնպէս է կիզում,

Որ արեւի տակ —

Թեկուզ անկրակ —

Երբ ուզում ես՝ ժելատին տապակիր,
Անհետացնում են լներ ու լնակ,
Դառնում են կարծես կապոյտ ապակի,
Մինչդեռ նրանց տեղ

Օղն է ծփծփում այիփով հրէ,
Եւ օդի հետ էլ երգն է այիփում.

— Հո՛վ արէք, սարե՛ր ...

Սարերը սակայն

Հովը պահում են հօտերի համար եւ սար,
Որ գիւղը բողբոջ՝ [ւորհերի,
Սար են բարձրանում:

Պղնձի նման հողն է կարծրանում

Ու երգն էլ հիմա

Աղօթքի նման՝

Երկինք է թռչում,

Ամպերին կառչում.

— Մի՛ թի՛չ զո՛վ արէք ...

Ամպերը սակայն ինչպէ՛ս զով անեն
Եւ ինչպէ՛ս անձեւ թափեն, ծով անեն,
Երբ բովանդակ երկնակամարին

Դեպի համար էլ ամպիկ չի ճարի
Ո՛չ մի աշխարհ — հունարով հեկխ:

Եւ առխառնակի ոգին է կրկին
Տիրում ամենքին:

Գիւղացիները, զգամարդ քէ կին,
Հաւ — ախորի պէս զարթնում են հիմա
Դիւերը դեռ կէս եւ ոչ քէ ծեղին
Եւ, ախորների — հաւերի նման,
Իրիկնանալիս՝ դեռ հացը բերնում՝
Զեն քառում, օ, չէ՛:

Յոյնած ու դադրած

Ոչ քէ բնում են,

Այլ կարծես մեռնում —

Իրենց խելսեան անկողիններին,

Եւ կիսամուբով,

Վերսին բռնեն

Նոյն առխառնակի

Վառվառն պոչը

Ու նորից խառնեն

Հրդեհին ծեղի,

Իրենց աչերի հրավառ բոցը,

Եւ որ ֆրանքի շիրք ծորացող

Անվերջ տեկուղ — անվերջ կորացող

Իրենց քիկունքին վազի մանեման՝

Համբան կորցրած մրջիւնի նման:

Զե՛ որ ամառուայ նոնոն շողին

Մի բուռ ասկի է ամեն կորած օր.

Մարդիկ կ'ուզէին նոյնիսկ դիակի

Զեռքը տալ կորը բաճ ու քիտիկ,

Որ զնա բանի,

Առխառնակ անի:

Եւ առխառնում են փափ — ֆրանք մեծ,

Աչերը յոյսից ու երագից քաց,

Ու հետն էլ երգում,

— Սարե՛ր ջան, սարե՛ր ... —

Հովից են երգում,

Զովից են երգում,

Որ շող ու օտից տուտ չբեղարեն:

Իսկ օո՛վը, օա՛ր ...

Թո՛ղ որ շներ՝

Բները մեծ,

Շողից շնչապառ՝ լեզուն դուռն գցեն —

Իրենց կաս — կարմիր, բոցանել լեզուն, —

Կարծես սխալմամբ կրակ են կրծել

Եւ հիմա, իզո՛ւր,

Ես տալ են ուզում ...

Շուրի սիրահար դդումներ ցնփոր
թո՛ղ որ թխսի պէս նորից ես ջանեն
Փարթամ թելերը իրենց թաղերի
եւ հեքն իրենց հեծըր գցած՝
Զափառի վրայ աբեւկող հանեն,
Քառեն էլվանի փայտէ նաղերին ...

Աւրիւսի աչիւն խիստ ծիծաղելի
Արեւածողիկի մի պուճուր գնդիկ
Կապկելով հսկայ մեր երկրագնդին՝
Երկրագնդի պէս ծանրօրէն ու լուրջ
Թո՛ղ որ պսուռի՝
Ինչպէս արեւի,
Անպէս էլ նաեւ իր առանցքի շուրջ՝
Անցարժ պահելով ծաղկաւետեւի
Դիրքը նախնական,
Մոռացած սակայն,
Որ դա երեւի
Ոչ թէ՛ սեփական հունարն է որ կայ,
Այլ ... քանի որ իսպառ բացակայութիւն ...
Թող որ շուրջ իրօք չարամօթեն
Մարդկանց խելոգելու մահափորձ անի,
Եւ շուրջ ու շուրջ ծանր վկայութիւն, —
Միեւնոյնը չէ՞ գիւղացու համար,
Թէ նա մեռնի՝ էլ՝
Պիտի գործ անի,
Քանի որ
Ամա՛ռ, ամա՛ռ է, ամա՛ռ ...

Խեղճ այրի կնոջ անձեփ-անցուղ ճանիքի
նման՝
Այգիների մէջ հասած պտուղն է անվերջ կար-
Պիտի հաւաքել — փռել ջանիքին լկըքում,
Շէկ ծիրանները՝
Մանրակոտորակ արեւների պէս,
Սեւ սալորները՝
Եզան աչքերի միամիտ փայլով,
Եւ կորիզահան դեղին դեղձերը՝
Անանուն ծաղկի փերթերի նման:

Սալլը բռնաբարձ՝
Մանր խճերից խլուկ նռնալով՝
Անիւի կունդից իր մատուած սունու
Քիթն է մէկ հանում
Ու մէկ ետ ջանում
Այուրի փոշում — լորձուկի նման —
Մազուք ծորալով:

Իսկ ջառջանների սեպերը երկար,
Քար ասամները գիւտաիչ կամի —
Պամի՛ հա ծամի՛ —
Հաւանն են ծամում, հաւանը ոսկէ,
Որ չուզենալով դարմանը խառնել
Մոտու գործնի արեւահամին՝
Մի բան է տեսնում —
Էրանի քամի՛.
— Սարերը ջան, սարերը,
Մի թի՛ հո՛վ արէ՛ք ...
Իսկ քամին
Կարձես մարդու գնացած աղջիկ է դարձել —
Քանի՛ ամիս է՝ հորանց չի գալիս,
Իսկ եթէ եկաւ՝
Զի՛ ուզի գնալ ...

Մզեղն է քառում պատահած տեղում
Եւ ամեն ինչի,
Մինչեւ իսկ վանճուր կիսաբաց ննջող
Անտուածաւելին.
— Մեղա՛յ քեզ ...
Աստուած բարի՛ն կատարի:

Իսկ բարին՝
Թառած դեզի կատարին,
Պիտի պարսերն է շեղջերից քուլ.
Իսկ բարին՝
Մալուած գորեն-գարու հետ
Փայտէ ամբարի գոճով է խռում:
Մեծ կարամները
Պոչ յորանջում են դասարկ մառանում,
Բայց ոչի՛նչ —
Արդէն խաղողի վազն է կրկին մայրանում.
Ճուր, ծոցի պէս, ուռչում է հիւրից
Եւ՝ օգոստոսեան եռացած օդից
Ու խելոս սօթից
Շնչահոտ արդէն՝
Մի պահ գրկուելով աբուր — ամօթից,
Անգգուտօրէն կոճակն է բացում
Զմրուխտ քփերի. —
Հե՛րն էլ անիծած.
— Ի՞նչ անեմ, աղէ՛՛,
Արեւն ինձ կ'երթ' ...

ՊԱՐՈՅՐ ՍԵՒԱԿ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՆՔԵՐ**ԱՍՏԱՊԱՏԻ Ս. ՍՏԵՓԱՆՈՍ ՎԱՆՔ**

ՊԱՏՄԱԿԱՆ. — Ս. Ստեփանոսի Վանքը կը գտնուի Աստապատ գլխավորապէս ժողովրդական գաւառին մէջ, այդ պատճառաւ ընդհանրապէս կը կոչուի Աստապատի Վանք: Ուրիշ անուններով ալ յորջորջուած է երբեմն, ինչպէս, «Քարատակի Վանք», «Կարմիր Վանք», եւայլն: Վանքին գլխաւոր սրբութիւնն էր Ս. Ստեփանոսի Աջը. — Հ. Հ. Ոսկեան, Վասպուրականի Վանքերը, Բ., էջ 506, 526:

Աստապատի Վանքին Առաջնորդներէն յիշատակուած են հետեւեալները.

Ա. — Թումայ Եպիսկոպոս, 1605-7, իւրջանին Պօղոս Վրդ. Մոկացի կը վերաշինէ Ս. Ստեփանոսի Վանքը՝ առաւել պարիսպով եւ երկաթապատ դռներով. — Դաւրիժեցի, Պատմութիւն, 1896, էջ 270: Ոսկեան, Բ., էջ 510:

Բ. — Յակոբ Բաբունյացի Ասապատեցի, 1661-73, «չինեալ պայծառացոյց ըզրովանդան, զպարիսպն եւ զեկեղեցին եւ զամենայն, զսրս ի նմ կան շինուածքս. — Ալիշան, Սիրական, էջ 507:

Գ. — Յովսէփ Արք. Ասապատեցի, 1677-1706, որդի Աւետիսի եւ Մարիամի, աշակերտ Աստապատեցի Յակոբ Վարդապետի, տապանագրին մէջ իրեն համար ըստուած է. «Նորոգող բազմաշխատ այսմ ուխտիս. — Ոսկեան, Բ., էջ 512, 517: Հանդ. Ամս., 1960, էջ 80:

Դ. — Խաչատուր Բաբունցի, 1709-1711. — Ոսկեան, Բ., էջ 520:

Ե. — Միքայիլ Վարդապետ Ասապատեցի, 1765-ին առաջնորդ կը կարգուի Սիմէոն Կաթողիկոսի կողմէ. — Ոսկեան, Բ., էջ 524:

Զ. — Դանիէլ Վարդապետ, Խոյի Առաջնորդը, 1790-ին Վանահայր կը կարգուի Հուկաս Կարնեցի Կաթողիկոսի կողմէ. — Ոսկեան, Բ., էջ 524:

Է. — Նիկողայոս Վարդապետ, 1831,

նորոգել կու տայ եկեղեցւոյ պատերը. — Ոսկեան, Բ., էջ 525:

Ը. — Յովհաննէս Վարդապետ, 1855. — Սրբատեանց, Երնջակ, էջ 228-9:

Թ. — Յովսէփ Սպ. Տէր Գրիգորեան, 1882. — Ոսկեան, Բ., էջ 525:

Աստապատի Վանքին մէջ գրչագրական գործերով զբաղած են հետեւեալ անձերը.

Ա. — Սահակ Գրիչ, 1578-ին օրինակած է մէկ Աւեսարան. — Երնջակ, էջ 144:

Բ. — Աւետիս Գրիչ, 1661-ին օրինակած է, Վարդան Քահանայի հետ, մէկ Յայնմաւուրք, Մահտեսի Սարգսի պատուէրով. — Երնջակ, էջ 134, 267:

Գ. — Իսահակ Գրիչ, 1676-ին օրինակած է մէկ Աւեսարան, որուն յիշատակարանին մէջ կ'ըսէ. «... Քանզի Մի ամաց էի, աչքս վատացեալ էր ի տեսութենէ, կողուով այսքան յայտ բերիս. — Հանդ. Ամսոբ. հայ, 1910, էջ 53:

Դ. — Յովհաննէս Արք. Շամբեցի, 1678-ին, Ս. Ստեփանոսի Վանքին մէջ աւարտած է մէկ Բառարան. — Հ. Աճառեան, Յուշակ Ձեռ. Թաւրիկի, 1910, էջ 57:

Ե. — Սարգիս Շոթօթեցի, Գրիչ, 1697-ին օրինակած է բոլորգրով մէկ Փողովածոյ Պատմագրոց, Վանահայր Յովսէփ Վարդապետի յանձնարարութեամբ. — Հանդ. Ամս., 1960, էջ 75-81:

Զ. — Յովսէփ Վարդապետ, Գրիչ եւ Վանահայր, օրինակած է 1698-ին,

1. — Պատմութիւն Մ. Խորենացւոյ. — Հանդ. Ամս., 1892, էջ 45:

2. — Բառգիրք Զանազան Գրոց. — Երնջակ, էջ 126:

Է. — Մեսրոպ Արեղայ, 1738-39, օրինակած է բոլորգրով Վարդան Վարդապետի Մեկնութիւն Սրգոց Սրգոյն եւ Մեկնութիւն Հնգամասեցի, եւ ասոնց ետեւէն ՀԱ. Քաւրգներ. — Ձեռ. Ս. Յ. Թ. 648:

ՍԱՆՆԱՊԱՏԻ ՎԱՆՔ

Սալնապատի Ս. Գրիգոր Վանքը կը գըտնուէր Վանէն վից կրթման հետ, դէպի հարաւարեւելք, Վարապայ լիբանտորոտը: Մերձակայ ձորին մէջէն կը հոսէր Զառնապատ կոչուած յորգ աղբիւրը: Ամառուան եղանակին, օդն ու օդը օգնէին ըլլալուն, շատեր Վանէն այնտեղ կ'երթային օգափոխութեան. — Ե. Լալայեան, Վասպուրական, Նշանաւոր Վանքեր, էջ 64:

Ունէր երկու Եկեղեցի, Ս. Աստուածածին և Ս. Կարապետ, և բաւական լաւ երկրորդանի սենեակներ: Շրջապատուած էր պարիսպով. — Լալայեան, Վասպ., Նշ. Վանքեր, էջ 67:

Շատեր Սալնապատի Վանքին հետ նոյնացուցած են անոր մօտ գտնուող և աւելի կ'ըն Ջորվանքը. — Զ. Զ. Ոսկեան, Վասպուրականի Վանքեր, Ա., էջ 257:

Սալնապատի կամ Սալնաձորի Ս. Գրիգորի Վանքը երբեմն ալ կոչուած է, մօտիկը գտնուող գիւղին անունով, Կողբանից վանք. — Ոսկեան, Ա., էջ 259-60:

Սալնապատի Վանքին և անոր տառչնորդներուն մասին կան պատմական հետեւեալ տեղեկութիւններ:

Ղեկնող Տոսպեցիի համաձայն, 628 (1260) լինումն էր ի նորոյ Սալնապատայ տուր կարապետ Եկեղեցւոյն, որ է ի Տոսպ գաւառի. այս վանք այժմ Ս. Գրիգոր յորջորջի ի յետնոցա. — Դիւան, Ժ., էջ 493: Ոսկեան, Ա., էջ 262:

Ա. — Կիրակոս Նպա. Սալնապատայ, 1441ին մասնակցած է էջմիածնի Ժողովին. — Բ. Մեծոփեցի, Յիշատակարան, էջ 52:

Բ. — Սեփանոս Արքեպս. Գօգալ, 1457-70. — Նօտարք, էջ 186: Լալայեան, Յուլյան Զեռ. Վասպուրականի, էջ 460:

Մկրտիչ Աբեղայ, Գրիչ, 1481-5, Սալնապատի մէջ կ'օրինակէ,

1. — Աւետարան, 1481ին. — Ոսկեան, Ա., էջ 264:

2. — Աւետարան, 1485ին, Տանուտէր Յակոբի համար. — Բարխուդարեանց, Արցախ, էջ 148:

Գ. — Սեփանոս Նպիսկոպոս, 1559-70: Իր Վանահայրութեան միջոցին, 1559ին, Վանեցի Մելիք-Ղուլիջան և իր որդիները կը վերանորոգեն, ի միջի այլոց, Ս. Աստուածածնի տաճարը. — Լալայեան, Վասպ., Նշ. Վանքեր, էջ 68:

Մխիթար Վրդ. Գրիչ եւ Մարկող, 1570ին, Սալնապատու Վանքին մէջ աւարտած է Աւետարան մը. Տիկին Մարգարիտի պատուէրով. — Լալայեան, Յուլյան Զեռ. Վասպուրականի, էջ 671-4:

Դ. — Յովսափ Նպիսկոպոս, 1628-42. — Լալայեան, Վասպ., Նշ. Վանքեր, էջ 67:

Ահազին երկրաշարժ մը, 1648 Ապրիլ 2, Աւագ Ուրբաթ գիշերը, կը կործանէ, ի միջի այլոց, Սալնապատի Վանքին մեծ եկեղեցին, որ կը մնայ աւերակ. — Ա. Դաւրիժեցի, էջ 489, 492:

Ե. — Աբրահամ Վարդապետ, 1859, շատ մը շինութիւններ կատարած է Վանքէն ներս. — Արծուի Վասպուրականի, 1859, էջ 174: Ոսկեան, Ա., էջ 262, 265:

Զ. — Քաղեոս Մ. Վրդ. Վասպուրականցի, 1866. — Նօտարք, էջ 162:

Է. — Նիքեա Վարդապետ, 1868. — Լալայեան, Վասպ., Նշ. Վանքեր, էջ 67:

Ը. — Կիրեղ Վրդ. Փիլաւեան, 1883-4, որուն օրով Կ. Կաթարական շինել կուտայ քանի մը սենեակներ. — Ոսկեան, Ա., էջ 265:

Ն. եղՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ

ՇՆՈՐՀԱՎԱՆԻՔ

Շնորհակալութեամբ օսացանք Տիար Վահէ Սեքեանէ 10 սիմար յորդանանեան, Զեռագրաց Յուլյանի հրատարակութեան ծախուց հաւուրին:

Տեսել: Զեռագրաց Ս. Արքեպ
ՇՈՐՀԱՐ ԵղՍ.

ԳՐԱԴԱՐԱՆ

“ԼԻԱԿԱՏԱՐ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ ԼԵՋՈՒԻ ՀԱՄԵՍԱՏՈՒԹԵԱՄԲ 562 ԼԵՋՈՒՆԵՐԻ”

ՆԵՐԱԽՈՒԹԻՒՆ

ՀՐԱՋԱՆՈՒՄ ԱՃԱՌՈՒՄ — ԵՐԵՎԱՆ — 1955, էջ 655

Գ. — Հայկական ճիւղ: — Այս ճիւղի միակ ներկայացուցիչն է հայերէնը, որ գրականութեան ծանօթ է Ե. դարու սկիզբէն: Միւս հնդեւրոպական ճիւղերը մեծաւ մասամբ ունին նորանոր զաւակներ, ինչպէս՝ արիականը, լատինականը, սլաւականը, կելտականը, գերմանականը և նոյնիսկ թուրքականը, իսկ հայերէնը, յունարէնի և ալպաներէնի պէս, ոչ մէկ ժառանգ կամ ցեղակից ունի: Բաց աստի, ան չունի նաեւ մերձաւոր ընկերներ, ինչպէս սլաւականն ու պալթիկը կամ լատինականն ու կելտականը, նմանօրինակ լեզուաբանական երեւոյթներ ներկայացնող: Հայերէնը ամբողջ հնդեւրոպական լեզուախումբին մէջ բոլորովին առանձնացած է և անկախ զիրք մը ունի:

Հայերէնի ուսման օժանդակ միջոցներն են. —

ա) Բառարաններ: — Նոր Բառագիրք Հայկազեան Լեզուի, Հենետիկ, 1836—7, 2 հատոր: Գրաբարի վիպաստար բառարանն է. իւրաքանչիւր բառի դէմ գրուած են յունարէնն ու լատիներէնը, հայերէն հոմանիշները, ռաբիկ և տաճկերէն ձեւերը և յատկապէս հին մասնագրութեան բազմաթիւ վկայութիւններ՝ աղբիւրներու յիշատակութեամբ: Նման ճոխութեամբ ոչ մէկ բառարան ունինք այսօր: Վկայութիւններու համար իբրեւ լրացուցիչ գիրք պէտք է գործածել Համաբարբառը (Երեսուղէմ, 1895) որ թէև իբրեւ համարաբար բառական թերի է, բայց լեզուի ուսումնասիրութեան համար կրնայ մեծ ծառայութիւն մատուցանել բառերու գործածութեան եւ

բանգները ճշգրտու, անոնց տեղն ու ժամանակը հասկնալու և հոլովման ու խոնարհման ձեւերը ուսումնասիրելու աշխատանքին մէջ: Արդի հայերէնի մեծագոյն բառարանն է Ստ. Մալխասեանի Բացատրական Բառարանը, (Երևան, քառահատոր, 1944—5), որ կը պարունակէ գրաբարի, արդի հայերէնի, գաւառական և թուրքերէն, եւրոպական և ռուսերէն փոխառեալ բառերը:

Մինչև այսօր դեռ կը պակասի միզի արդի գրական լեզուի ամբողջական բառարանը: Գալով բարբառներուն, բացի այս կամ այն մասնաւոր բարբառին նուիրուած փոքր բառարաններէն, ունինք երկու ամբողջական կամ ընդհանուր բառարաններ, Ս. Ա. Մատուռի Հայոց Բառ ու Բանը, որ ունի 16,000 բառ և ոճ, և ատկէ աւելի ընդարձակ Հ. Աճառեանի Գաւառական Բառարանը (Թիֆլիս, 1913), որ ունի 30,000 բառ և ոճ:

Օտար բառերու համար յիշենք Հ. Ա. Աճառեանի Թուրքերէն Գոյառեալ Բառերը (Վաղարշապատ, 1902), և նոյնին Եւրոպական Գոյառեալ Բառերը (Վիեննա):

Լեզուաբանական անկիւնէն դիտուած, կարեւոր է յիշել Հ. Աճառեանի Արմատական Բառարանը (Երևան, 7 հատոր, 1926—35), որ կը պարունակէ հայերէն բոլոր 11,000 արմատ բառերը, իրենց ծագման բացատրութեամբ և բազմաթիւ գաւառական ձեւերով:

Յատուկ անուններու լիակատար բառարանն է Հ. Աճառեանի Հայոց Անճանցունքներ Բառարանը (Երևան, 1942—48):

Հայերէնի բառարանագիտական մասնագրութեան մէջ կը պակսին տակաւին՝ 1) Հոմանիքներու Բառարանը, 2) Հայոց Տեղանուններու Բառարանը և 3) Ընդհանուր Գաւառական Բառարանը, որ պէտք է պարունակէ բոլոր հայ բարբառներու գաւառական բառերը, Աճառեան այս աշխատութեան ձեռնարկած է 1935 թուականին: Երուսաղէմէն ստացած է 26 մասնաւոր բարբառներու բառարաններու լուսանկարները, բոլորն ալ լուրջ, արժէքաւոր և ընդարձակ աշխատութիւններ, Պոլսոյ Իզմիրլեան մրցանակին արժանացած: Աճառեան անոնց վրայ աւելցուցած է նաեւ չորս

որիչ բարբառներ, որոնց ձեռագիրը գնած է հեղինակներէ, Միլթոնեան Ծոնտի միջոցաւ, Անառեան կը խոստովարի թէ այս բոլոր բառարանները համադրելով նոր, ընդարձակ բառարան մը կազմելու ձեռնարկած է, բայց ընդամենը միայն 100 էջ գրած է, Միլթոնեան Ծոնտի նախագահի անփութութեան պատճառով:

բ) Քերականութիւններ. — Ամենաճոխն է Հայերէն Քերականութիւն ի Պէտս Ջարգալցի, ի Հ. Ա. Բազրառուհեոյ (Վիննայ, 1852): Կը պարունակէ բոլոր դարերու գրաբար կանոնները առանց ընտրութեան, Լաւագոյնն է Հ. Վերթանիսի Ջալիսեան Քերականութիւն Հայկազեան Լեզուի, աշխատարեւի ի Հ. Արսէնէ Այտընեան (Վիննա, 1885), որ կ'ուսուցանէ միայն Ե. Դարու առաջին կէտի հայ լեզուն:

Միջին հայերէնի (Կիլիկեան շրջան) քերականութիւնը գրած է Գարսթը՝ Historische Grammatik des Kilikisch-Armenischen, Strasburg, 1901: Հայերէնի պատմական քերականութիւնն է Հ. Ա. Այտընեանի Քննական Քերականութիւն Աւստրիացի Կամ Ադրի Հայերէն Լեզուի (Վիննա, 1866), Լեզուաբանական անկիւնէն զիտուած, աւանդականորենն են A. Meilletի Esquisse d'une grammaire comparée de l'Arménien classique (Ք. Տպարթ, Վիննա, 1936) և H. Hübschmannի Armenische Grammatikը (Սթրազպուրկ, 1897):

Կարելի է յիշել նաև, Անառեանի գործերէն, Հայ Բարբառագիտութիւնը (Նոր-Նախիջան, 1911) և Հայոց Լեզուի Պատմութիւնը (Երևան, Ա. Հատոր՝ 1940, Բ. Հատոր՝ 1951):

Հայաստանի մէջ նոյնպէս լոյս տեսած են լուրջ և կարևոր աշխատանքներ հայոց լեզուի զանազան երևաններու մասին, բայց միայնակապէս զիսկ չկրկնապիտակում համեմատած արուեստական և արտալեզուաբանական մեկնաբանութիւններէն:

Ստորև կը ներկայացնենք հակիրճ մասնագիտութիւն մը հայերէնի մասին. —

Հր. Անառեան՝ Գրաբարի Ուսուցիչ, Երևան, 1954, Հայոց Գրերը, Վիննա, 1928, — Ա. Ա. Աբրահամեան՝ Հայերէնի Դերբայները և Նրանց Զնաբանական Նշանակութիւնը, Երևան, 1933, — Վարդ

Առաքելեան՝ Հայերէնի Ծարահատութիւնը, Ա. Հատոր, Երևան, 1958, Ժամանակակից Հայերէնի Հնչուեաբանութիւն, Երևան, 1955, — Է. Բ. Աղայեան՝ Հայ Լեզուաբանութեան Պատմութիւն, Ա. Հատոր, Երևան, 1958, — Ա. Վ. Գրիգորեան՝ Հայ Բարբառագիտութեան Դասակարգ, Երևան, 1957, — Գ. Զահուկեան՝ Քերականական և Ուղղագրական Ուսումնականութիւնները Հին և Միջինդարեան Հայաստանում, Երևան, 1954, — Մանուկ Աբեղեան՝ Հայոց Լեզուի Տեսութիւն, Երևան, 1931, — Ա. Գ. Ուրախամեան՝ Հայ Գրի և Գրչութեան Պատմութիւն, Երևան, 1959, — Ա. Ա. Մուրվալեան՝ Հայոց Լեզուի Բառային Կազմը, Երևան, 1955, — Ալ. Մարգարեան՝ Արդի Հայերէնի Կազմը, Երևան, 1955, Խաչատուր Աբովեանը և Աշխարհաբարը, Երևան, 1958, Մ. Նալբանդեանի Լեզուագիտական Գործունէութիւնը, Երևան, 1957, — Ս. Գ. Աբրահամեան՝ Արդի Հայերէնի Դերանունները, Երևան, 1956, — Ս. Ղ. Ղազարեան՝ Հայոց Լեզուի Համառոտ Պատմութիւն, Երևան, 1955, — Ակադեմիկոս Գ. Ղափանցեանի գործերը, Տես նաև պարբերականները՝ Պատմա-Բանասիրական Հանդէս և Տեղեկագիր Հասարակական Ֆիսիոլոգիայի, Հայկական Դիւանագիտութեան և Կադէսի. — H. Zeller, Armenisch, Berlin, 1927 (Geschichte der idg. Sprachwiss, IV, 2); — A. Meillet, Altarmenisches Elementarbuch, Heidelberg, 1913; — H. Hübschmann, Armenische Grammatik, Strasburg, 1897; — G. Deeters, Armenisch und Südkaukasisch, Leipzig, 1927; — H. Adjarian, Classification des dialectes arméniens, Paris, 1909; — A. Abeghian, Neuarmenische Grammatik, Berlin, 1936. Տես A. Meillet և Marcel Cohen, L. M., էջ 72:

Ե. — Կամիսական Տիւրք. — Բոլոր հնդգերմանական գաղթականութիւններու մէջ ամենահինն են Կամիսները, որոնք Ն. Գ. Յրդ. հազարամակի վերջերը արշաւած են դէպի Փոքր Ասիա և նուաճելով տեղական ժողովուրդները, տիրացած են անոնց կեդրոնական մասին: Աւելի վերջ, անոնք յառաջացան դէպի հարաւ և իրենց տիրապետութեան տակ առին Կիլիկիան, Ասորիքը

և Միջագետքը: Ն. Ք. 1900-ական թուականներուն անոնք արշաւեցին մինչև անգամ Ասորեստանի վրայ: Կամիսերէնը մինչև վերջերս անձանթ լեզու մըն էր: 1905/ին, Հիւֆօ Վինգլէր պեղումներ կատարելով Պօղպղէօյի աւերակներուն մէջ, երեսն բերան անոնց մայրաքաղաքը՝ ուր գտնուեցան 13,000 կտոր թրծուն կաւէ տախտակներ, արձանագրութեամբ ծածկուած, ասորեստանեան բեւազգրեով, յաճախ նաև թարգմանութեամբ ընկերակցուած: Հրողնին, 1915/ին, կարգաց և վերլուծեց այդ արձանագրութիւնները, և 1917/ին հրատարակեց Կամիսերէնի քերականութիւնն ու բառարանը: Իր գիտքը ընդունելութիւն գտաւ ուրիշ գիտուններու կողմէ, որոնք աւելի յառջով տարին ընթերցման գործը և այժմ այս լեզուի ուսումնասիրութիւնը բոլորովին ճիշդ և հաստատուն հիմերու վրայ զրուած է:

Կամիսերէնի մօտիկ բարբառ մըն է նաև լուիերէնը, որմէ գտնուած են 700 բառ և երկլեզուեան լուիերէն-Կամիսերէն բնագիր մը: Շատերը Կամիսերէնը կը կոչեն նաև հաթերէն: Կամիսերէնը մեզի աւանդուած ամենահին հնդեւրոպական լեզուն է: Ան իր կազմութեամբ կը ներկայացնէ հնդեւրոպական նախալեզուի նախնական ձևը: Կամիսերէնի ամենահին արձանագրութիւնը Ն. Ք. 1950 թուականէն է: Տես Friedrich, Kleinas. Sprachdenkm., Keilschrifturkunden aus Boghaz-Köi, հատոր XXVIII; — Forrer, Z. D. Deutsch. Morg. Gesellsch., 1922, էջ 189, 288; — Friedrich, Hethitisch և Arch. F. Orientforsch., XI, 1936, էջ 76; — Laroche, Journal Cuneiform Stud., I, էջ 187-216 և Rev. Assyr., XLI, 1947, էջ 67-98 և XLIII, 1949, էջ 55: Տես A. Meillet և Marcel Cohen, L. M., էջ 222:

Զ. — Փռիւզիական կամ Քրակոն-Փռիւզիական ճիւղ: — Թրակացիները հին ժողովուրդ մըն էին, որոնք կը բնակէին արդի հարաւային սլաւոնական երկիրներու մէջ՝ Դանուբի հովիտը: Անոնց սահմանն էր մէկ կողմէն ծովը և միւս կողմէն Մակեդոնիոյ լեռները. իսկ գլխաւոր բնակավայրն էր արդի Ռումանիան: Թրակացիներու լեզուն յայտնի չէ մեզի. կան միայն մի քանի բա-

ռեր, զորս աւանդած են մեզի յոյն մատենագիրները, և բազմաթիւ յատուկ անուններ: Այս բոլորը սակայն բաւարար չեն որ և է զազափար մը կազմելու համար թրակացիներու լեզուի մասին: Կ'ենթադրուի որ, արդի ռումաներէնը, պուլկարերէնը և ալպաներէնը, որոնք տարբեր ճիւղերու պատկանող լեզուներ ըլլալով հանդիմ իրարու հետ սերտ նմանութիւններ ունին, իրենց այդ հանգիստութիւնը պարտական են ընդհանուր թրակեան հիմքի մը: Մասնաւորապէս ռումաներէնը կը համարուի թրակերէնի վրայ հիմնուած ռումանական լեզու մը: Անոնք սակայն սոսկ ենթադրութիւններ են, ոչ մէկ միջոց ունինք զանոնք ստուգելու: Ակներև է արդարև որ թրակերէնը հնդեւրոպական լեզու է, որովհետև սերտ նմանութիւն ունի փռիւզիերի հետ:

Փռիւզերէնը աւելի նպաստաւոր պայմանի մէջ կը գտնուի: Ունինք այս լեզուով շատ մը բառեր և բազմաթիւ արձանագրութիւններ: Արձանագրութիւններու հնագոյնները կը սկսին Ն. Ք. 6րդ. դարէն և զընուած են առանձին այբուբենով մը՝ որ կը ծագի յունականէն: Կան նմանապէս նորագոյն արձանագրութիւններ յունարէն և փռիւզերէն լեզուներով, բայց բոլորն ալ տապաւնազարիւր ըլլալով, կը պարունակեն միշտ միևնույն բառերը և դարձած ջրները և նորութիւն մը չեն բերեր: Յոյն պատմիչները (Հերոդոտ և այլն) կը պատմեն թէ փռիւզացիները նախապէս կը բնակէին Նւրոպայի մէջ, ուր կը կրէին Briger անունը իրենց ցեղակից թրակացիներու հետ: Աւելի վերջ, Հելլենսպոնտոսի վրայով անցան Փոքր Ասիա և հետզհետէ աւելի ներս յառաջացան, ուր յունական քաղաքակրթութեան ազդեցութեան տակ իրենց լեզուն կորսնցնելով, յունացեան միւս փոքրասլական ցեղերու հետ: Ինչ որ յոյն պատմիչները ըսած են թրակացիներու և փռիւզացիներու ցեղակցութեան մասին, նոր քննութեամբ հաստատեցին թումաշեզը և Գրեշմբըր, որոնք կը յայտնեն թէ անոնք, փոքրասլական ուրիշ ժողովուրդներու՝ թիւնացիներու, բլաթնացիներու և տրովագացիներու հետ կը կազմեն առանձին ճիւղ մը հնդեւրոպական ընտանիքին մէջ: Տես Tomaschek, Die alten Träker in Sitzber, Wien. Akad.,

հատոր 128, 130, 131 (1893-1894); — N. Jokl, Phrygeri & Thrakeri յօդուածները Reallex. der Vorgeschichteի մէջ: — J. Friedrich, Kleinasiatische Sprachdenkmäler, Berlin, 1932, էջ 123 & 148; — O. Hoffmann, Die Makedonen, ihre Sprache und Volkstum, Göttingen, 1906; — V. Lesny, Kuhn's Zeitschrift, XLII, էջ 297; — Schwyzer, Griech. Grammatik, I, էջ 69. Տես A. Meillet & Marcel Cohen, L. M., էջ 72:

է. — Յունական ցիրի: — Կը թուի թէ յոյներու նախնական հայրենիքը եղած է արդի Հունգարիան, ուր ապրած են իտալական ճիւղի զրաքնութեան մէջ: Շատ հին լրջաններէն, յոյները այստեղէն ուղղուեցան դէպի հարաւ & իշան Սպիրոս & Մակեդոնիա, իրենց արեւելեան կողքին ունեւալով թրակեան ճիւղը: Հին մակեդոնական լեզուն մեզի յայտնի չէ, բայց գոյութիւն ունեցող փոքր մնացորդներու վրայ հիմնուելով, ոմանք կ'ուզեն զայն կցիլ յունական ճիւղին: Յունական զանազան գաղերը եղած են դէպի Յունաստան: Նախ արշաւած են յոնիական, ադրիական & արքայեան ճիւղերը Ն. Ք. 13րդ. դարուն, & ջընջելով տեղական ժողովուրդները, հելլենացուցած են Յունաստանը: Ապա, եգիպտոսէն կ'իջնեն տօրիացիները & իրենց ցեղակից յոյները կ'անջատեն երկուքի. նախ կը մտնեն Թեսալիա, յետոյ միջին Յունաստան & ապա Կորնթոսի պարանոցով՝ Բելոքոնէզ: Տօրիացիներու արշաւանքէն ներխուժուելով, նախկին յունական ցեղերը կ'ուղղուին դէպի կղզիներն ու Փոքր Ասիա, & ջնջելով այդ լրջաններու հին ցեղերը & լեզուները, կը հիմնեն Նոր յունական գաղութներ:

(Շարունակելի՛ 9)

ներ, Ն. Ք. 4րդ. դարուն, վերջացած էր Բարբելոնի, եգիպտոսի, փիւնիկիոյ, ինչպէս նաեւ Ազգական & Միջերկրականեան քաղաքակրթութիւններու գերը: Յոյները, աշակերտելով անոնց & իրացնելով այդ քաղաքակրթութիւնները, ստեղծեցին բարձրորակ մշակոյթ մը: Քաղաքակրթութեան միանալով աշխարհակալութիւնը, իսկ աւելի յետոյ յունարէնը դառնալով քրիստոնէութեան պաշտօնական լեզուն, ան դարձաւ հին աշխարհի մէջ տիեզերական լեզուն մը, որմէ ազգուած & օգտուած են բոլոր լեզուները առանց բացառութեան: Նոյնիոկ չինարէնը յունարէնէն փոխառութիւններ կատարած է: Այսօր ալ գիտական եզրափակութիւնը մեծաւ մասամբ յունարէն է & գիտական բառերը բոլոր եւրոպական լեզուներու մէջ ալ կը կազմուին յունարէնէն & կը տարածուին ամբողջ աշխարհի մէջ, օրինակ՝ բէլեֆոն, բէլեկրաֆ, սիւկրամոմա եւայլն: Հին յունարէնը աւանդուած է մեզի գրեթէ արիականի ժամանակակից կերպով. անոր մէջ հնդեւրոպական ձևաբանութիւնը աւելի թերի պահուած է քան արիականին մէջ, բայց ձայնաւորները աւելի հաւատարիմ մնացած են: Յունարէնի գիտութիւնը արիականին հետ միասին, անհրաժեշտ է հնդեւրոպական լեզուաբանութեան համար: Գիտենք որ հին Յունաստանը բազմաթիւ անկախ քաղաքներու միութիւն մը կը ներկայացնէր. այս պարագան ազգած է յունարէն լեզուի վրայ, որ դրսեւորուած է բազմաթիւ գրական լեզուներով & բարբառներով: Ամէն քաղաք իր լեզուն ունի & չկայ հեղինակ մը, որու լեզուն ամբողջովին նոյնը ըլլայ ուրիշ հեղինակի մը լեզունին հետ:

ԱՆՈՒՇԱԻԱՆ ՎՐԴ. ԶՂՋԱՆԵԱՆ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՍԻ «ՏԱԳՆԱՊ»Ը ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՈՐ

ԱՊՐԵՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐ ԵՒ ՏՐՈՒԱՏ ԱՊՐԵՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ. — ՄԻՈՆԻ նախորդ թիւին մէջ անցողակի մատնանշած էինք Սուրէն Եպս.ի տխուր դերակատարութեամբ ապօրէն կերպով գումարուած Միաբանական Ընդհանուր Ժողովներու եւ անոնց տուած հակաօրինական որոշումներու մասին: Հոս կ'ուզենք օրինական մեկնաբանութիւններով բացատրել եւ հիմնաւորել այդ ապօրէնութիւնները, աւելի հասկնալի չափերով:

ԻՐԱԴԱՐՁՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. — Ա. — Եղիշէ Սրբեպս. 7 Նոյեմբեր 1949ին Տեղապահ կ'ընտրուէր Ս. Աթոռոյ (այն ատեն տակաւին Վարդապետ): Բ. — 1956 Սեպտեմբեր 17ին կը մեկնէր Ս. Էջմիածին, Ամենայն-Հայոց Կաթողիկոսի հրաւերով, իր տեղ Փոխանորդ նշանակելէն յետոյ Գերշ. Տ. Հայրիկ Նպիսկոպոսը, անոր յանձնելով Պատրիարքարանի բանալին եւ ժամուցներու տետրակը: Գ. — Միաբանական Ընդհ. Ժողովը իր 13 Հոկտեմբեր 1956ին գումարուած նիստին մէջ կը դադրեցնէր Եղիշէ Սրբազանը իր Տեղապահի պաշտօնէն: Դ. — Միաբանական Ընդհ. Ժողովը 13 Հոկտեմբեր 1956ին գումարուած նոյն նիստին մէջ, Տիրան Սրբազանը Տեղապահ կ'ընտրէր, վար առնուած Եղիշէ Սրբեպիսկոպոսի տեղ: Ե. — 5 Մարտ 1957ին Միաբանական Ընդհ. Ժողովը Միաբանութեան անդամակցութենէն կը վտարէր Եղիշէ Սրբեպիսկոպոսը: Զ. — Միաբանական Ընդհ. Ժողովը իր 2 Հոկտեմբեր 1956ին գումարած ժողովին մէջ, Սուրէն Եպիսկոպոսը կ'ընտրէր իբրեւ Ս. Աթոռոյ Ընդհ. Գործերու Վարիչ, նկատի ունենալով այս վերջնոյն տարիքով երիցագոյնը ըլլալու պարագան:

Ասոնք են զլիւաւոր այն իրադարձութիւնները, որոնք առիթներ հանդիսացան երուսաղէմի Հայոց Վանքի տագնապին ու պայքարին: Պիտի անդրադառնանք իւրաքանչիւր իրողութեան առանձինն, ստուգելու համար թէ Տեղապահի բացակայութեան գումարուած այս ժողովները որքա՞ն համաձայն էին Ս. Թակոբեանց Միաբանութեան Կանոնադրին, եւ թէ եղածները Միաբանական Ընդհ. Ժողովներ է՞ին թէ ոչ կազմակերպուած խայտառակութիւններ, զլիւաւոր դերակատարներուն մտածելու եւ զգալու կերպին համաձայն:

ԻՐՈՂՈՒՅԻՒՆ ա. — 7 Նոյեմբեր 1949ին, Եղիշէ Սրբազանը Պատրիարքական Տեղապահ կ'ընտրուէր, համաձայն Ս. Աթոռոյ Կանոնագրի 24 եւ 25 յօդուածներու տրամադրութեանց, որ յստակօրէն կ'որոշարէր թէ Տեղապահը կը գործէ Պատրիարքական բոլոր իրաւասութիւններով, մինչեւ նոր Պատրիարքի ընտրութիւնը, առանց ճշտելու ժամանակը այս ընտրութեան. կը ճշտէ սակայն թէ Պատրիարքական ընտրութիւնը տեղի կ'ունենայ քառասուն օրեր վերջ: Որով այս յօդուածները չեն պարտադրեր ընտրութիւնը Պատրիարքի 40 օրեր յետոյ: Ս. Աթոռոյ Կանոնագրին մէջ չկայ որոշ տրամադրութիւն մը որ սահմանած ըլլայ Պատրիարքական Տեղապահի ժամանակաշրջանը: Տակաւին նախընթաց յիսուն տարիներու ընթացքին բանիցս Ս. Աթոռը կառավարուած է Տեղապահներով, եւ այս ժամանակաշրջանը տեսած է կրեմլն տասներկու տարի եւ քանիցս մէկ տարիէն մինչեւ վեց ամիսներ:

ԻՐՈՂՈՒՅԻՒՆ Բ. — Թէ Եղիշէ Սրբազանը իր բացակայութեան իրեն Փոխանորդ նշանակած էր Գերշ. Տ. Հայրիկ Եպս. Ասլանեանը: Միաբանական Կանոնագրութեան մէջ յիշուած չէ բացակայութեան պարագան, չկայ Կանոնական որեւէ տրամադրութիւն Տեղապահը բացակայելի արգելող, կամ արգելք՝ իր բացակայութեան Փոխանորդ մը նշանակելէ: Յետոյ ամիսուն ծանօթ իրողութիւն է, թէ Եղիշէ Սրբազանի Տեղապահութեան եօթը տարիներուն, այս վերջինը յաճախ բացակայած էր, միշտ իր տեղը նշանակելով

Միաբանութեան անդամներէն մին. Սուրէն, Հայկազուն եւ Հայրիկ Եպիսկոպոսներ, փոխն ի փոխ, կատարած են Փոխանորդի այս պաշտօնը: Վերջին անգամ Հայրիկ Սրբազանին վատահուած էր այս պաշտօնը, որուն իր վկայութիւնը տուաւ, դատարանի առջեւ, Երուսաղէմի Վսեմ. Կառավարիչին օգնականը, Լուծիքի Մուղրապին, երբ վկայեց թէ ինք Հայրիկ Սրբազանէն առած էր Պատրիարքարանի բանալին եւ յանձնած Սուրէն Սրբազանին:

Իրողութիւն գ. — Պատրիարքական Տեղապահը կարելի չէ պաշտօնանկ ընել Պատրիարքական ընտրութենէն առաջ: Յետոյ, նկատելով որ համաձայն Միաբանական Կանոնի Յօդ. յօդուածին, Միաբանական Ընդհ. Ժողովներ կրնան հրաւիրել միայն Պատրիարքը եւ անոր չեղած առեւն՝ Տեղապահը, հետեւաբար Տեղապահի բացակայութեան գումարուած բոլոր Ժողովները ապօրէն էին: Չկայ կէտ մը՝ կամ յօդուած մը Ս. Աթոռոյ Կանոնին մէջ, ուր ըսուած ըլլայ թէ Ընդհ. Ժողովներուն կրնայ նախագահել երիցադոյն անդամ մը եւ կամ Միաբ. Ընդհ. Ժողովի հրաւիրել Միաբանութեան անդամները: Հետեւաբար ապօրէն էին Սուրէն Եպիսկոպոսի միջոցաւ գումարուած Միաբանական բոլոր Ժողովները, ինչպէս ապօրէն այդ Ժողովներու ընթացքին Տեղապահ եղիչ Սրբազանի պաշտօնագրովմները թէ՛ Տեղապահի իր պաշտօնէն եւ թէ՛ Ս. Աթոռոյ Լուսաբարապետութենէն՝ որ ցմահ է, համաձայն Ս. Աթոռոյ Կանոնագրին:

Իրողութիւն դ. — Վերոյիշեալ իրողութենէն կը հետեւի թէ Տիրան Սրբազանի Տեղապահութիւնը ապօրէն կերպով եղած էր, երբ կը հաստատուի թէ եղիչ Սրբազանի Տեղապահութեան պաշտօնէն վար առնուիլը ապօրէն էր. որովհետեւ ինչ որ կը հիմնուի ապօրինութեան վրայ՝ ապօրէն միայն կրնայ ըլլալ: Եղիչ Սրբազանը օրէնքով չէր կորսնցուցած իր պաշտօնը, որպէսզի ան լեցուէր մի ոմն Տիրանով, կարգ մը դաւադիրներու փափաքին վրայ տկարամիտի մը կողմէն սարքուած ժողովներով:

Իրողութիւն ե. — Տեղապահ եղիչ Սրբազանի արտաքսումը Ս. Յակոբեանց Միաբանութենէն, համաձայն չէր եղած մեր Կանոնագրի (15, 16, 17, 18) յօդուածներու պահանջքին եւ որոմադրութեան: 15րդ յօդուածը կը պահանջէ որ սխալի մէջ եղող Միաբանը, թէեւ այս պարագային դատուողը պարզ Միաբան մը չէ, այլ պետք Հաստատութեան, երիցս ընդունի ազգարարութիւններ, որմէ վերջ միայն դատի կը կանչուի Պատ. Տնօրէն Ժողովոյ կողմէն, զոր ամսուան մը ընթացքին կը քննէ եւ կը տնօրինէ պատշաճը: Եթէ յանցաւոր դատուող Միաբանը Վարդապետ կամ Եպիսկոպոս է, Տնօրէն Ժողովը Միաբանական Ընդհ. Ժողովին կ'առաջարկէ անոր արտաքսումը: Այս պարագային, եղիչ Սրբազանը ընաւ ազգարարութիւն չէ ստացած: Յետոյ, իբրեւ Տեղապահ, Պատ. Տնօրէն Ժողովը իրաւասու չէր զինքը դատի կանչելու առանց ճշտուած եւ ստուգուած յանցանքներու եւ զեղծումի:

Տիրան Սրբազանի հովանաւորած այս Ժողովը ապօրէն էր, որովհետեւ ինքը ապօրէն կերպով ընտրուած էր, հակառակ մեր Կանոնագրի Յօդ. յօդուածի տրամադրութեան. հետեւաբար այս ապօրէն Ժողովի տուած ապօրէն որոշումը ի մասին եղիչ Սրբազանի Միաբանութենէն արտաքսման ապօրէն էր: Յետոյ վնիւր տրուած էր իր բացակայութեան եւ ենթակային առիթ տրուած չէր ինքզինքը պաշտպանելու:

Իրողութիւն գ. — Ամենէն կարեւորը, գէթ իր խայտառակութեամբ, ընտրութիւնն էր Սուրէն Եպս.ի, որպէս Պատրիարքարանի Ընդհ. Գործոց Վարիչ, նկատի ունենալով իր 74 տարիները, երբ մարդս այլեւս իր կարողութիւններու վայրէջքին մէջ է, եթէ ունեցած է անշուշտ կարողութիւններ, ինչ որ կասկածելի է Սուրէն Սրբազանի պարագային:

Մեր Կանոնագրին մէջ չկայ որեւէ յօդուած ուր յիշուի այս պաշտօնը կամ արդարացնէ նման պաշտօն մը: Ատիկա պարտադրուեցաւ Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան, Տիրան Սրբազանի եւ իրեններուն կողմէն, իսկ այդ տխուր թեւը յօժարակամ իր կըռնակին պիտի առնէր նոր օրերու Սիմէոն Կիրեանացին, սա տարբերութեամբ միայն որ

մէկուն ուսերուն տրուածը սրբազան խաչն էր Գրիստոսի, իսկ միւսին՝ մեղքերու տուարակ մը, զոր Յորդանանի ուլտերն անգամ պիտի չուզէին կրել, եթէ իրենց տրուէր 74 տարիներու փորձառութիւն մը:

ՎԵՐԱԳԱՐՁ. — Տիրան Սրբազանը իր առաջին վտարումէն յետոյ դժուար թէ կարենար վերադառնալ, եթէ Յորդանանի մէջ երեսփոխանական նոր ընտրութիւններու հետեւանքով, պետութեան ղեկը, ժամանակի մը համար. չ'անցնէր Թագաւորին եւ երկրին ղէմ դաւող մարդոց ձեռքը: Տիրան Սրբազանի վերադառնալուն օգնած են, ըստ 1956 Հոկտեմբերի ՍԻՌՆԻ տեղեկագրութեան, բանակի Ընդհ. Հրամանատար Սիլ Ապու Նուար եւ Վարչապետը, որոնց դիմուեցաւ եւ որոնք խոստացան շուտով ետ բերելու մեծ հրծիրքը: Հոս տեղը չէ անշուշտ ըսելու թէ Տիրան Սրբազանը կը վերադառնար ոչ թէ շնորհիւ «Երուսաղէմի եւ Ամմանի Հայ հասարակութեան առողջ եւ ուժեղ գիտակցութեան», ինչպէս կ'ըսուի ՍԻՌՆԻ նոյն թիւին մէջ, այլ շնորհիւ այն բանին, որով լեցուն էր իր գրպանը եւ որուն ակնկալութիւնն ու կարիքը ունէին այդ օրերուն պատասխանատուները: Բացի «առողջ եւ ուժեղ գիտակցութիւն» ունեցող Հայ հասարակութենէն, ամէն մարդ գիտէր թէ ի՞նչ արժած էր այս վերադարձը: Յիսուս երեսուն արծաթի վաճառուեցաւ, իսկ իր ծառան, Տիրան Սրբազանը, երեսուն հազարներու պիտի գնուէր: Գիններու այս տարբերութիւնը պիտի բաւէր ըսելու թէ դուռը որմէ վերստին ներս կը մտնէր ան իր վերադարձովը, շատ նեղ էր, ասեղի ծակէն ուլտի անցքը յիշեցնող, ըստ բացատրութեան Աւետարանի: Ձարթնցնելու համար կարգ մը զգացումներ չարամիտներու հոգիին մէջ, չենք ուզեր անգամ մը եւս շեշտել թէ ի՞նչ էր պատճառը, «Երուսաղէմի գիտակից Հայ հասարակութեան» ուրախութեանը. այս նոր «առաքել»ի վերադարձին առիթով, դպրոցական աշակերտներու եւ պատանիներու խմած օղի՞ն, քաշխուած ամերիկեան կանաչ թուղթէ՞րը, թէ ոչ այս հանդէսին մէջ իրենց դերը այնքան լաւ կերպով սերտած Թարգմանչաց աշակերտներու տրամախօսութիւնները: Կը խորհինք թէ այս բոլորը ունեցան իրենց դերը եւ դեռ կը շարունակեն ունենալ:

Վերադարձողը «ի քեզ, Տէր, յուսացայ, մի ամաչեցից յաւիտեան» սաղմոսերգութեամբ պիտի բանար իր շրթները եւ պիտի խօսէր բաներ՝ որոնք յետոյ յայտնի պիտի ըլլային թէ որքան հիշող էին: Տիրան Սրբազանը Աստուծոյ չէր որ կը յուսար, այլ իր դրամին, որ իրեն ըսել պիտի տար ի վերջոյ, «Յորդանանը ի՞նչ է՝ որ իր նախարարները ինչ ըլլան, դրամով ամէն ինչ կարելի է ընել տալ այս երկրին մէջ»: Խեղճ Տիրան, չէր նկատեր թէ տուարները ինչպէս երգելով կ'երթային ուրիշներու գրպանը, իսկ ինքն ու իրենները՝ լալով ու ողբալով պիտի վտարուէին երկրէն, հակառակ դրամի ամենազօրոյցին, ինչպէս այնքան միամտօրէն կը կարծէին ու կը կարծեն տակաւին բոլոր Տիրանեան դրամաշրթները: Չենք ուզեր վերլուծել այս փառասէր նենգամիտին միամտութիւնը, երբ իր վերադարձով կը կարծէր թէ ամէն ինչ վերջացած էր: Չենք ուզեր մատանաշել յաւակնութիւններ՝ որոնք հաւատացին ու դեռ կը հաւատան թէ բան մը կը ցրան ընել: Չենք ուզեր հոս յիշատակել անունները հերոսներու եւ հերոսուհիներու, որոնք արժանացան Տիրան Սրբազանի ջերմ գնահատութեան եւ օրհնութեան: Միակ ողբերգութիւնը, այս տարօրինակ շարժումին մէջ այն է, որ բոլոր դերակատարները, Տիրան Սրբազանէն սկսեալ, կը շփոթեն կատակերգութիւնը ողբերգութեան հետ: Այս պարագան իրողութիւններու իմաստը կ'որոշուցնէ ըլլալու տխուր փաստին յայտարար նշանը կը թուի ըլլալ, բոլոր Տիրանաններու մօտ:

ՎԵՐԱԳԱՐՁ ՏԵՂԱՊԱՆԱՆ ԵՂԻՇԵ ՄՐԱՅԱԶԱՆԻՆ. — 21 Նոյեմբեր 1956ին Տեղապահ Սրբազանը Ս. Էջմիածնէն Յորդանան վերադարձաւ, եւ համաձայն իր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին տուած խոստումին, «Կը վերադառնամ, եթէ տեսնեմ որ Միաբանութիւնը չուզեր զիս իրեն Տեղապահ, յատենի Միաբանական Ընդհ. Ժողովոյ կուտամ հրաժարականս ու կը քաշուիմ պաշտօնէս», ուզեց Վանք գալ, թէ՛ իր հրաժարականը տալու եւ թէ՛ եթէ տարիներու իր հաշիւը: Սակայն զարմանքով հանդիսատես եղաւ

կացութեան մը, որ դժուար կրնայ հաշտուելի քսաներորդ դարու մտայնութեան հետ: Տիրան Սրբազանն ու իր մանկաւիկները արգիլեցին Տեղապահին մուտքը Վանքէն ներս, յայտարարելով թէ «պիտի սպաննենք զինքը եթէ Վանք մտնէ»:

Տեղապահ Սրբազանը բողոքելու համար այս անմարդկային բռնութեան դէմ, Հոգշ. Տ. Ծահէ Վրդ. Աճէմեանի հետ, որ իրեն կ'ընկերանար իրրեւ իր անծնական քարտուղարը, Վարչապետ Նապուսիին եւ Ներքին Գործոց Նախարարին դիմեց, յուշագրով մը, բացատրելով թէ իր բացակայութեան ու հակառակ Ա. Սթոռոյ Հնարական Կանոնադրի բացորոշ տրամադրութեան, Տիրան Սրբազանի արքանեակները բռնութեամբ եւ կաշառքով մեծամասնութիւն կազմելէ յետոյ զինքը Տեղապահ ընտրած են:

Բորդանանի Կառավարութիւնը ուզեց խնդիրը կարգադրել հաշտութեամբ: Այս նպատակով մասնաւոր հրաւէր եւ խնդրեց սարքուեցաւ, որուն ներկայ եղան Վարչապետը եւ քանի մը Նախարարներ: Տիրան Սրբազանը խոստացած էր ներկայ ըլլալու այս հրաւէրին եւ այդ նպատակով Երուսաղէմէն Սմման ալ եկած էր, սակայն վերջին վայրկեանին, զանազան անհիմն առարկութիւններով չուզեց հաշտութեան սեղանին ներկայ ըլլալ, արգիլուելով իր շուրջի պնակալէզներէն: Ուելին, սուտ լուրեր սկսան շրջան ընել հասարակութեան մէջ, թէ Նդիշէ Սրբազանը պետական անծնաւորութեանց ներկայութեան ծրագրած էր անարգանքի ու մահափորձի ենթարկել զինքը:

Հաշտութեան երկրորդ փորձը եղաւ Վարչապետարանին մէջ, ուր ներկայ էին Վարչապետը, Ներքին Գործոց եւ Արդարութեան ու Ելեւմտից Նախարարները: Հոս եւս Տիրան Սրբազանը ոչ մէկ զիջում ուզեց ընել, երբ Տեղապահ Նդիշէ Սրբազանը յօժարակամութիւն յայտնեց, ի ներկայութեան Նախարարական կազմին, Երուսաղէմ երթալ, անմիջապէս ժողով գումարել, յատենի ժողովոյ տալ իր հրաժարականը եւ փակել հարցը: Վարչապետը եւ Նախարարները համաձայն գտնուեցան այս առաջարկին, սակայն Տիրան Սրբազանը նորէն մերժեց հաշտութեան համար երկարած ձեռքը: Իսկ նոյն շրջանի ՍԻՈՆ ամսագրին մէջ այս պարագան ճիշդ հակառակ ներկայացուած է:

Հաշտութեան այս երկու փորձերը Տիրան Սրբազանի եւ իրեններու անտեղիտալի յամառութեան բախելէ յետոյ, Ներքին Գործոց Նախարարը 25 օրեր վերջ, հիմնուելով Տիրան Սրբազանի մեծամասնութեան կողմէն ընտրուած ըլլալու իրողութեան վրայ, հաստատեց զայն Տեղապահական պաշտօնին մէջ: Այս ապօրէնութեան հետեւանքով, Նդիշէ Սրբազան դատի դիմեց, Ներքին Գործոց Նախարարի այս ապօրինի ընթացքին դէմ՝ Ամմանի Կերպագոյն Ատենանին առջեւ: 1956 Դեկտեմբերի ՍԻՈՆին մէջ, Վարչապետարանի այս հաշտութեան իրրեւ եզրակացութիւն հետեւեալը գրուած է. «Ն. Վ. Վարչապետն ալ թելադրեց որ Սուրէն Եպս., իբրեւ երիցագոյն անդամ Միաբանութեան, ժողով գումարէ եւ Նդիշէ Սրբապիսկոպոս այդ ժողովին ներկայացնէ իր հրաժարականը ...: Սակայն Նդիշէ Սրբապիսկոպոս մերժեց առաջարկը»: Որքան բառ այնքան սուտ. ընդհակառակն, Տիրան Սրբազան իր ընտրութեամբ ամէն ինչ վերացած կը համարէր եւ կը վախնար որ նման ժողովի գումարում մը կրնար կասկածելի ընել իր ընտրութիւնը, զոր ինքը օրինաւոր եւ վերջնական կը նկատէր:

Յետոյ տեղի ունեցան Պատրիարքական կիսկատար ընտրութիւնները, հակառակ Բարձրագոյն Ատենանի եւ Նահանգային դատարանի ազդարարութեանց: Վերջին դատարանական որոշումը երկարեցաւ աւելի քան 9 ամիսներ, առանց բաղձր առիթը տալու Տիրան Սրբազանին, որ իր տարիներէ ի վեր երազած Պատրիարքական Սթոռոյն վրայ բազմի:

(Շարունակելի՝ 3)

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ծանօթ է Յորդանանի և արտասահմանի մերազն ժողովուրդին թէ, Կերշ, Տ. Սուրէն Արքեպս. Գէմհաճեալը դատ բացած էր Ամմանի Գերագոյն Ատեա. նին առջև, երուսաղէմի և Ս. Տեղեաց Կառավարիչին դէմ, որ առաջին ամբաստանեայն էր, և Սուրբ Աթոռոյ Սրբազան Պատրիարքին դէմ, որ երկրորդ ամբաստանեալը կը նկատուէր:

Սուրէն Արքեպիսկոպոս Բարձրագոյն Ատեանին առջև կ'ամբաստանէր երուսաղէմի Կառավարիչը երկու մեղադրանքներով: ա) որ ան, 26 Մարտ 1960ին արտօնած էր Եղիշէ Սրբազանի մուտքը Վանքէն ներս, պարտադրելով զինքը Միաբանութեան, հակառակ այն իրողութեան որ այս վերջինը արտաքսուած էր Միաբանութենէն, բ) 2 Յունիս 1960ին, հաստատած ըլլալուն համար Եղիշէ Սրբազանը, Հայոց Պատրիարքարանի Տեղապահի իր պաշտօնին մէջ:

Բարձրագոյն Ատեանը լսեց երկու կողմերու պաշտպանողականները, Սուրէն Սրբազանի վերոյիշեալ զոյգ ամբաստանութիւններու շուրջ, ուր յայտնի եղաւ թէ, ա) 26 Մարտ 1960ին, Եղիշէ Սրբազան Վանք կուգար Յորդանան գտնուող Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան անդամներու մեծամասնութեան՝ 26 էն 14ի զրաւոր հրաւերով և թէ երուսաղէմի և Ս. Տեղեաց Կառավարիչը բացարձակապէս անտեղեակ էր եղածէն և լուր ունենալէն յետոյ ալ բնաւ փորձ չըրաւ բռնի ուժով պահելու Եղիշէ Սրբազանը Վանքէն ներս: բ) 2 Յունիս 1960ին երուսաղէմի և Ս. Տեղեաց Կառավարիչը Վանք կուգար միայն յայտարարելու, Պատրիարքարանի դահլիճին մէջ համախմբուած Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան, թէ Յորդանան գտնուող Ս. Աթոռոյ Միաբանութեան 25 անդամներէն 15 Միաբաններ իրենց ստորագրութիւններով դիմում ըրած են իրեն, ընդունելով Եղիշէ Սրբազանը իրեն օրինաւոր Տեղապահ Ս. Աթոռոյ և իրենց, և թէ ինք որեւէ առարկութիւն չենելու ի վիճակի չէր նկատեր ինքզինքը այս դիմումին առիթով: Աւելին, Կառավարիչը այս առիթով երբ կը հարցնէր բովանդակ Միաբանութեան թէ որեւէ առարկութիւն ունէ՞ր, այս դիմումագրին վերաբերեալ, ոչ մէկ բողոքի ձայն կը լսուէր, ընդհակառակն, հոն հաւաքուող Միաբանութեան բոլոր անդամները, Սուրէն Արքեպիսկոպոսի զխաւարութեամբ, կը շնորհաւորէին Միաբանութեան փափաքով և դիմումով վերահաստատուած Տեղապահը:

Հետևաբար, 3 Օգոստոս 1960ին, Բարձրագոյն Ատեանը, որ առժամաբար միայն ընդունած էր դատը, լսելու համար եղած ամբաստանութիւնները, եկաւ այն եզրակացութեան թէ զրաւոր և՛ բերանացի ոչ մէկ փաստ կար հաստատող Սուրէն Սրբազանի վերոյիշեալ զոյգ ամբաստանութիւնները երուսաղէմի և Ս. Տեղեաց Կառավարիչին և Ս. Աթոռոյ Սրբազան Պատրիարքին դէմ, այս իսկ պատճառաւ Բարձրագոյն Ատեանը չէր ստանձներ դատը, անհիմն յայտարարելով եղած մեղադրանքները:

Ս. ՅԱՆՈՒԻ ՆԵՐՍԷՆ

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՔ - ԲԵՄԱԿԱՆՔ

● Դւր. 22 Յուլիս. — Վահագնան նախատեսակը պաշտուեցաւ Մայր Տաճարին կից՝ Ս. Էջմիածին մատրան մէջ, Հանդիսապետն էր Գերշ. Տ. Հայր. Իսկ Եղս. Առաջնեան:

● Եր. 23 Յուլիս. — Յիսեայակ Յաղպանակիւի։
Ս. Գառորազը մատուցեցեցաւ ի Ս. Էլէիմէին, Ս. Գառորազեց Լազը. Տ. Գեղամ Աբը. Ջաքարեան, ի Ալլակերպոյ թեան մեծահաւնդէն Նախատո. նակը պաշտուեցաւ ի Ս. Յակոբ։ Լանդիւրապետն էր Գեղը. Տ. Լալլազաւն նպա. Աբրահամեան։

— Իրիկնադէմին, Գերշ. Որբազանը նախադասեց նաև Մայր Տաճարին մէջ պաշտօնած սկսեցիք ի Լեկման արարողութիւններուն,

● Գեր. 24 Յուլիս. — ՎԱՊԻԱՎԱՊԻ Տօն Այլա-
կերպութեան Տնանց: Լազարաւաւր Ս. Գառաբազը՝
Մայր Տաճարի Աստղ Սեղանին վրայ մատոյց և
քարազեց Գերշ. Տ. Լազարաւան Ծագ Արքեան-
եան, բնաբան ունենալով՝ Վարաւք է մեզ աստ
լինիւն, հաղորդելով նաև Սմեռայն Լաւոյց Վեհ.
Լաւրապարտի ազդեաններն ու Մայր Աթոհ. Ս. Իշ-
մայածին Երզն. Թիւններն Սաղմունակալ հաղաթ թիւ:

— Գէտորէ վերջ, Գերշ. Սրբազանը նախագահեց նաև Մայր Տաճարին մէջ կատարուած Անդամաւանդին :

● ԲՀ. 25 Յուլիս. — Յիսաակ մեղեքոյ: Մայր ճառարի Ո. Գլխադրի մասաւն մէջ պատարագեց Նոյշ, Տ. Օւսն Արշ. Գաղղադան: Ապա, Գերշ. Տ. Հայրիկ Եղբ.ի Զախագահութեամբ, հատարուեցան հոգեհանգստեան կարգեր՝

ա) Մայրը հանգստի մեջ է,
բ) Գուհարյան Ս. Կոնստանտինովիչը դասը
գ) Հին կրթական աշխատողները մեծ ջանքեր են
դնում ուսման գործին » » »

● Ուր. 29 Յուլիս. — Նախատեսակին ի Ս.
Յակոբ Նախագահեց Գերդ. Տ. Հայկազուն Եպս.

● ՇԲ. 30 ՅԱՆՎԱՐ. — Ս. Թադևոսի առաքելոյն եւ Սանդիսոյ կուսին: Ս. Պատարարի մատուցանեցաւ:

Մայր Տաճարի Ո. Գլխադրի մատրան մէջ : Ժամա-
րարն էր ՀոգՀ. Տ. Մաշտոց վրդ. Բարխուդեան :

● Կիր. Յ. Յուլիս. — Ո. Պատարագը մատուցա-
նելուց առ ի Ո. Յարութիւն, մեր վերջնամատարան մէջ է
ժամագրան էր Լոգո. Տ. Գեորգի Վրդ. Նազարեան: Բ-
րորդից Գեղ. Յ. Կարայր Եպս. Պոլսական, ի-
նքաբան տնեանիմէն ձեռնդրեալ իմում եւ առ
Տէր կարգացի: Կ. յայտնելով թէ մարդ միշտ
վտանգի պահուն իբրեւ վերջին ապականէ զըզմէն
Ատուռոյ: Անդրադառնալով մեր համայնքային
հետեւին, Որդազանը յայտնեց թէ հոն պարզուող
քառաւիթ ու անբողձայն երեւոյթները վերջ զը
զտանն այն առնել ժայն, երբ մեզնէ իւրաքան-
չիւրը ուրիշին թերութիւնները որբացրելու եւ-
լուել առաջ ճիշտ ինքզինքը սրբացրելու:

ጣዲና ስብሰባ

● Բշ. Մ. Յուրիւ. — Հոգը, Տ. Գեղամ Արք. Զաքարեան նշանակուած բլաւոյդ առժմ. Հոգեւոր Հովիւ Ամմանեի Է շրջակայից, մեկնեցաւ Իր պաշտօնատեղին: Իսկ նախկին Հովիւ Հոգը, Տ. Արիւս Արք. Դիւրյանեան վերադարձաւ Ս. Աթոռ:

— Գէլի՛ լանինայի ե Արբուշի ու առջանցի
վկայականներու բաշխման հանդէսին Պատրիար-
քարանիս կողմէ ներկայ եղան Գերշ. Տ. Հայրիկ
եպօ. Ասլանեան ե Հոգշ. Տ. Օհան Աբջ. Գապագեան :

● Գշ. 26 Յուլիս. — Նորին վեհ. Թաղաւորին բարձր հովանաւորութեան տակ, Քաղաքապետարանի զաշին վրայ օարքած 4 ինւստական մազականդօրին Պատրիարքսօրանիս հօդմէ ներկայեցան Գեղը. Տ. Մայգալուսե եպ. Արքանեմեան, Էպշ. Տ. Յակոբ Վրդ. Վարդանեան եւ Հօղշ. Տ. Գեօրգ Վրդ. Նպարեան:

● ԴՆ. 27 Յուլիս. — Գերշ. Տ. Հայրիկ Եպս.
Պատրիարքարանի գործերով մեկնեցաւ Խարայէլ
և մերագարծաւ նոյն օրը:

● Կիր. 31 Յուլիս. — Փարիզէն Ս. Աթոռ ժամանեց նարտարահան Տիար Եղուարզ Իւթիւնեան, զբաղելու համար Ս. Յարութեան Տահարի նորոգութեան խնդիրներով:

ԶԵԿՈՅՑ

ԳԱԼՈՒՍՏ ԿԻՒԼՊԵՆԿԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿՈՐԾԵՐ

15 ցունուար 1960ի մեր Զեկույցէն ետք, որ կը պարունակէր 1959 տարւոյ երկրորդ վեցամսեայ ընթացքին կատարուած յատկացումներուն ցանկը, Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան վարչական Խորհուրդը կը հաղորդէ նստեւել յատկացումները եւ նպաստները որոնք տեղի ունեցան 1960ի առաջին վեցամսեային եւ կը հասնին ընդամենը 211.250 Տօլարի:

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԾՐԱԿԻՐՆԵՐ. —

1. — Գեարգո՛՛ Ազգ. վարժարան, Ասիւ — Ապէլա (Մրովպիս) . —

կատարուեցաւ 6000 Տօլարի յատկացում մը ինպատու սոյն վարժարանի շէնքին նորոգութեան:

2. — Կրքարոյակ Սփիւռքի հայ վարժարաններում, 1960 - 61 Յարեշչանի . —

Ինչպէս կը յիշուի. վարչական Խորհուրդը 120.000 Տօլարի յատկացում մը կատարած էր 1959-60 տարեշրջանի ընթացքին Սփիւռքի բոլոր հայ վարժարաններուն մէջ կրթաթոշակներ հաստատելու համար, ի նպատու կարօտ աշակերտներուն:

Դպրոցական հաստատութիւններուն կողմէ լեցուած եւ վերադարձուած հարցաբաններուն ու ուսմանորոշիչներէն ետք, 114.340 Տօլարի ամբողջական յատկացում մը կատարուեցաւ այդ ժամանակամիջոցին համար: Այս գումարը բաշխուեցաւ 247 վարժարաններու եւ 3635 աշակերտներ որոշուեցան անկէ: Առանձին Զեկույցով մը պիտի ծանուցուին այդ վարժարաններուն անունները, իւրաքանչիւրին ստացած գումարը եւ այս վերջինէն նպատակաւորուած սաներուն թիւը:

Նոյն նպատակին համար, վարչ. Խորհուրդը յատկացուց զարմեալ 100.000 Տօլարի գումար մը՝ որ պիտի գործածուի 1960-61 տարեշրջանին: Սակայն բաշխումը պիտի կատարուի նոր հիմերու վրայ:

3. — Համալսարանական փոխառուութիւն 1960 - 61 Յարեշչանի . —

Ինչպէս ծանուցուած էր 31 Մայիս 1960ի համալսարանական փոխառուութեանց վերաբերեալ մեր մասնաւոր Զեկույցով, զանազան հիմնադրամներ հաստատուած էին սոյն փոխառուութեանց յատկացուելու նպատակով: 1957 - 58, 1958 - 59 եւ 1959 - 60 տարեշրջաններուն համար: Այս հիմնադրամներով մեր համալսարանական փոխառուութիւնները կը շարունակուին տրուել մեր այն թուականներուն՝ որոնք կը ստանան իրենց ուսումը զանազանիչ արդիւնքներով:

Առնցմէ զատ, վարչ. Խորհուրդը որոշեց հաստատել 50.000 Տօլարի նոր հիմնադրամ մը՝ որ պիտի յատկացուի միմիայն 1960-61 ուսումնական տարեշրջանին, ի նպատու արժանաւոր եւ ընդունակ թեկնածուներուն:

4. — Նէա-Էրիթրէայի (Յուճառտան) մէջ հայ ազգական համար Արհեստանոցի Ծրագիր. —

կատարուեցաւ 5000 Տօլարի յատկացում մը՝ որ պիտի ստատարէ Տանիմարքայի հայանպաստ Միութիւնին կողմէ, Նէա-Էրիթրէայի մէջ կարի եւ անդնադրածութեան Աշխատանոցի մը կառուցման, հայ աղջիկներու համար:

نصدها - بطريقه كسبه الارمن الارثوذكس المدير والمحرر المسؤول - صاحب النيابة الاسقف هابكازون أبراهيميان

العدد ٨

تطبع في مطبعة دير الارمن - القدس

أغسطس ١٩٦٠

Proprietor - His Beatitude the Armenian Patriarch of Jerusalem. Armenian Patriarchate, Jerusalem.
Editor - Bishop Haigazoun Abrahamian, Armenian Convent, Jerusalem.
Printed by the Armenian Convent Printing Press, Jerusalem.

Ե. — Ցանկմարական Թուչնոց Բայն, Պիպլու (Լիբանոն) . —

Ինչպէս ծանօթ է, այս Հաստատութիւնը Լիբանանի մէջ հայկական որբանոց մը կը վարէր որք զնահատութիւն իր մատուցած ծառայութիւններուն, որոշուեցաւ 2.000 Տօլարի ժանդակուածութիւն մը կատարել անոր, նորոգութիւններու և այլ պիտոյքներու համար:

Զ. — Դպրոցատէր Յիկմանց Վարժարան, Փարիզ. —

Յաւելածական 225 Տօլարի ժանդակութիւն մը կատարուեցաւ այս Հաստատութեան, ամբողջացնելու համար նոր անկողիններու գնան քանակաւորած գումար մը:

Դ. — Մանուկներու ամառնային արհմկուրդին համար (Յարմուտ) . —

Հայ Կարմիր Քայլի Օգն. Մարմին Փարիզ) . —

Այս կազմակերպութեան Ֆէսանշիլիի չէ՛քին անհրաժեշտ մեծ միջմիջելի մը գնման համար յատկացուեցաւ 800 Տօլար:

Երեսնահայ Կապոյո Քայլ Փարիզ . —

Այս կազմակերպութեան յատկացուեցաւ 800 Տօլար, իբր մասնակցութիւն Պէլքոնիքի իր չէնքին մէջ հաստատուելիք կեդրոնական հեռուցման ծախքերուն՝ որով կախիլի պիտի ըլլայ մարան արձակուողներ կազմակերպել:

Կ. — Հայ մանկապարտիզպանութիւնն ու մանկավարժական դասընթացներու Հումար. —

Մանկապարտիզպանութիւնն ու մանկավարժական ուսման կատարելագործման նպատակով հաստատուեցաւ 500 Տօլարի յատկացում մը՝ որ պիտի ծառայէ չորս շաբաթուան, 4-30 Յունիս 1960, մանկավարժական դասընթացքի մը կազմակերպութեան, որով մանկապարտիզպան միջնակարգ Թրանսիլի և Հիմնարկութիւնն Լիբանանի Յաստատութեան Յանձնաժողովին:

ԻԱՐԵՍԻԻԱԿԱՆ ԵՐԱԿԻՐՆԵՐ. —

Թ. — Սէն Ռաճայէի Հայկական Տուն, Յարմուտ. —

Ինչպէս կը յիշուի, Հիմնարկութիւնն, որբանոցներով Միացեալ Լեզներու կազմակերպութեան Տարագիրներու Բարձր Բաժնէութեան հետ 1958ի 12 միլիոն Կին Տրանսիլի գումար մը յատկացուց Սէն Ռաճայէի Հայկական Տուն գնման:

Հիմնարկութեան Վարչ. Խորհուրդը որոշեց 20.000 նոր ձրանքի յատկացում մը կատարել օրն հաստատութեան, յաւելածական արքայաւորման անհրաժեշտ ծախքերը և մատակարարութեան բարձր ընթացքը ապահովելու համար:

ԻԹ. — Երեսնոց և Այրիանոց Պուրն - Համուտի (Լիբանոն) . —

Ձուրցերիական Հայաստանի Միութեան կողմէ ղեկավարուած այս հաստատութեան յատկացուեցաւ 5.600 Տօլարի գումար մը, չէնքին անմիջական նորոգութիւններուն և անհրաժեշտ յաւելումներուն համար:

5 Յուլիս 1960
Լիպպան

ԳԱԼՈՒՍՏ ԿԻԼՊԵՆԿԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

«ՍԻՈՆ»-ի ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԿԻԼՊԵՆԿԵԱՆ ՄՍՏԵՆԱԿԱՆԱՆԸ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱԾ ԵՆ ՀԵՏԵԻԵԱԼ
ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Պատմութիւն Կարողիկոսաց Կիլիկիոյ - Բարդէն Ա. Կթզ. : Նուէր Տ. Պոսկ Բն. Սար -

գիտեանէ: Անթիլիաս, Տպ. Կաթող. Կիլիկիոյ, 1939, էջ 446 (Երգիւնակ):

Մասոց Զեռնադրութիւն - Նուէր Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Տպարանէն: Անթիլիաս, [1959, էջ 106:

Տպ. Կաթ. Կիլիկիոյ, 1958, էջ 111:

Սահմանազանց Սեր (Պատմութեան քննարկ) - Ձուէն Վրդ. Չիլիկեան (Նուիրա): Պէյրութ, Սահմանազանց Սեր (Պատմութեան քննարկ) - Ձուէն Վրդ. Չիլիկեան (Նուիրա): Պէյրութ, 1928, էջ 12:

Ուսումնական Սկզբնական - Փրոֆ. Թարութիւն Չիլիկեան: Պէյրութ, 1928, էջ 12:

Պոչաս Մուկը (Մանկական Մատենաշար, Ա. Գիրք) - Հրատ. Գ. Իփհեանի, Պէյրութ:

Սիմ - Սիմը (Մանկական Մատենաշար, Բ. Գիրք) - Հրատ. ըստ նախորդին: Պէյրութ:

- Քաջ Նազար (Մանկական Մատենաշար, Գ. Գիրք) - Յովհաննէս Թումանեանի հետեւ
դուբեհամ գրեց և հրատարակեց Գէորգ Իփեհեան: Պէյրուս, 1959.
- Շարական Հայց. Եկեղեցւոյ (Հատոր Բ.) - Հ. Ղևոնդ Տաշեան: Նուէր Հ. Բ. Ը. Միւս
թիւն: Վեհերակ, 1960, էջ 436.
- Յեղափոխական Սրգեր (Է. Տպագրութիւն) - Հրատ. Յեղափոխական Ապոմարի: Նուէր
Հեռ. Էքսթրանէ: Հալէպ, 1959, էջ 218.
- Աւակերտի երգարանը - Ե. Կ. Տ.: Նուէր ըստ նախորդին: Հալէպ, 1959, էջ 86.
- Շիրակ երգարան - Թիւ 7 (Բ. Տպագրութիւն): Նուէր յետադասէ: Պէյրուս, 1960, էջ 166.
- Հայաստան եւ Միջագետք Արեւելի - Յորտեոֆ Նանեան: Թրգմ. Հրաշ Գալարեան (Խուր
բատու): Պէյրուս, 1958, էջ 304.
- Արալոյսի Շուրեր (Գերթումներ) - Անահիտ Նազարեան (Ներս.): Պէյրուս, 1960, էջ 64.
- Փնջիկ Կրական (Ա. Հատոր, Բարձր Հայքի Յուշեր, Պատմութեան, Տաղեր) - Արա.
Լիւր Շափեան (Նուիրատու): Նիւ Եորք, 1960, էջ 271.
- Անթելուած Կոնակներ - Վաչէ Փափագեան (Նուիրատու): Պէյրուս, 1960, էջ 81.
- Կովստան Շաբաք - Շինդեան 90ամեակին առթիւ: Հայ Մշակ. Արարատ Միութիւն,
Թէհրան, 1960.
- Գիւղի ճամբան (Ա. Հատոր) - Աղաթի Յովհաննէսեան (Ներս.): Թէհրան, 1960, էջ 180.
- Վարժ Արարատ-Պետրոս Ա. Արծիւեան Կթղ. - Խաչիկ Վրդ. Աթանասեան (Նուիրա-
տու): Պէյրուս, Հայ Կաթողիկէ Տպարան, 1959, էջ 382.
- Տ. Պողոս Վրդ. Պատկերներ կը նուիրէ իր գործերէն. —
- ա) Հայ Լեզու - Տպ. Պէյրուս, Ա. Գիրք՝ Տպ. 1952, էջ 110, Բ. Գիրք՝ Տպ. 1949,
էջ 182, Գ. Գիրք՝ Տպ. 1949, էջ 192, Դ. Գիրք՝ Տպ. 1950, էջ 208.
- բ) Աւայի Զուարթ - Տպ. Պէյրուս, Ա. Գիրք՝ Տպ. 1945, էջ 32, Բ. Գիրք՝ Տպ.
1945, էջ 38, Գ. Գիրք՝ Տպ. 1957, էջ 95.
- Պէյրուսի Հայ Կաթողիկէ Տպարանէն ստացանք հետեւեալ հրատարակութիւնները. —
- ա) Մեր Սուրբ Պատարագը - Ախարհաբարի վերածննդ Հ. Ս. Կոզեան: Պէյրուս,
1958, էջ 463.
- բ) Հիմնադրող Դաւոյ Հայոց Ուղղափառութիւնը - Հ. Ս. Կոզեան: Պէյրուս, էջ 96.
- գ) Ամուսին Փոխել - Մ. Ա. Փ.: Պէյրուս, 1957, էջ 31.
- դ) Եկեղեցի եւ Գիտութիւն - Մ. Ա. Փ.: Պէյրուս, 1957, էջ 28.
- ե) Ս. Գիրքը Հակառակ Գիտութեան - Մ. Ա. Փ.: Պէյրուս, 1957, էջ 33.
- զ) Նոյնը, էջ 34.
- է) Անսխալականը - Մ. Ա. Փ.: Պէյրուս, 1958, էջ 33.
- ը) Քրիստոնէա՞նք - Մ. Ա. Փ.: Պէյրուս, 1958, էջ 32.
- թ) Աղօթք - Մ. Ա. Փ.: Պէյրուս, 1958, էջ 27.
- ժ) Եկեղեցական Օրացոյց Տօնացոյց - 1951:
- ժա) Եկեղեցական Օրացոյց - 1958:
- ժբ) Եկեղեցական Օրացոյց - 1960:
- Ուղեգրութիւն Թագոս Թ. Տէր Յովնանեանի (Նոր-Ջուղայից Հեղկաստան) 1836 - Աշխա-
տարից Ս. Թ. Հանասեան: Նուէր Կալկաթայի Եկղց. Հոգաբարձութիւնէն: Կալ-
կաթա, 1955, էջ 24.
- Փարիզէն՝ Թ. Դաւիթի կը նուիրէ իր գործերէն հետեւեալները. —
- ա) Մուսապեմ - Փարիզ, 1956, էջ 38.
- բ) Մովսէս եւ Հոլը - Փարիզ, 1959, էջ 72.
- գ) Սարգստապա - Փարիզ, էջ 24.
- դ) LES DIEUX SUR LA TERRE - Paris, 1959.
- Ամերիկայի Հայ Ազգ. Խորհուրդէն ստացանք. —
- ա) KOMITAS VARDAPET - New York, 1957, pp. 8.
- բ) AVETIS ISAHAKIAN - New York, 1958, pp. 29.
- գ) ALEXANDRE SHIRVANZADE - New York, 1959, pp. 37.

(Շարունակելի)